

#A 1759

M A G Y A R K Ö N Y V - S Z E M L E

KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE POUR L'HISTOIRE
DU LIVRE ET DE LA PRESSE

110. évfolyam

1994

1

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA REVUE DE L'INSTITUT DES SCIENCES
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK LITTÉRAIRES DE L'ACADÉMIE
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI HONGROISE DES SCIENCES POUR
FOLYÓIRATA L'HISTOIRE DU LIVRE ET DE LA PRESSE

110. ÉVFOLYAM 1994/1. sz.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG – COMITÉ DE RÉDACTION

KÓKAY GYÖRGY

(felelős szerkesztő)

BORSA GEDEON

FÜLÖP GÉZA

KULCSÁR PÉTER

MONOK ISTVÁN

NAGY LÁSZLÓ

ROZSONDAI MARIANNE

VIZKELETY ANDRÁS

Technikai szerkesztő:

SOMOGYI ÁGNES

SZERKESZTŐSÉG – RÉDACTION

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

Megjelenik negyedévenként

Trimestrielle

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS and/or AMERICA: HISTORY AND LIFE.

*

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR 1900 Budapest XIII., Lehel u. 10/A.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a Postabank Rt. 219-98636, 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámára. Példányonként megvásárolható a következő könyvesboltokban: az Akadémiai Kiadó *Stúdium* könyvesboltjában (1052 Budapest, Váci u. 22.), *Magiszter* könyvesboltjában (1052 Budapest, Városház u. 1.), a *Balassi Kiadó* könyvesboltjában (1023 Budapest, Margit u. 1.), az *Írók Boltjában* (1061 Budapest, Andrásy út 45.) és a Századvég Kiadó könyvesboltjában (1053 Budapest, Veres Pálné u. 4-6.).

Előfizetési díj 1994-től egy évre 680 Ft.

Külföldön terjeszti a KULTÚRA Külkereskedelmi Vállalat (H-1389 Budapest, Pf. 149.).

A szerkesztőség legfeljebb 1 ív terjedelmű és az MSZ 9651 szabványnak megfelelő kéziratokat fogad el (egy oldalon 30 sor, soronként 60 leütés, jegyzetek a főszöveg után). A Tanulmányok rovatba szánt kézírathoz 1 oldal terjedelmű tartalmi kivonatot is kérünk. Különlenyomatok (legkevesebb 25 példány) a Kiadóhoz címzett, de a szerkesztőséghez eljuttatott levélben rendelhetők a korrekktúra visszaküldésével egy időben.

#A 1759

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
KÖNYV- ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI FOLYÓIRATA

1994
110. évfolyam

Szerkesztőbizottság:

KÓKAY GYÖRGY (felelős szerkesztő), BORSA GEDEON,
FÜLÖP GÉZA, KULCSÁR PÉTER, MONOK ISTVÁN,
NAGY LÁSZLÓ, ROZSONDAI MARIANNE,
VIZKELETY ANDRÁS

Technikai szerkesztő:
SOMOGYI ÁGNES

A tartalomjegyzéket és a névmutatót összeállította:

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

ARGUMENTUM KIADÓ

TARTALOM

TANULMÁNYOK

<i>Barlay Ö. Szabolcs</i> : A Kolozsvári Disputa 31 tézise	28
<i>Bogoly József Ágoston</i> : Tolnai Vilmos, Az ember tragédiája első kritikai kiadásának létrehozója	281
<i>V. Ecsedy Judit</i> : Cirill betűs könyvnyomtatás a 17. századi Erdélyben	155
<i>Erdő Péter</i> : A középkori официáлиsi bíraskodás írott emlékei Lengyelországban és Magyarországon	117
<i>Fried István</i> : Magyar hírlapi kísérlet Lipcsében (1843/44)	41
<i>Jankovics József – Monok István</i> : Dudith András könyvtára	16
<i>Jónás Károly</i> : A képviselőház könyvtári bizottságának működése (1867–1918)	389
<i>Knapp Éva</i> : Gilgengart. Egy német nyelvű imádságoskönyv a 16. század elejéről	130
<i>Körmendy Kinga</i> : A 14–15. századi bolognai egyetem könyvkultúrájának egy magyar vonatkozású kódexe	1
<i>Kulcsár Péter</i> : Berger Illés történeti művei	245
<i>Márkus Rozália</i> : Német nyelvű hírlapjaink és a francia forradalom (1791)	376
<i>Márza, Eva</i> : La typographie roumaine de Alba Julia et la production des livres au XVI ^e –XVIII ^e siècles	260
<i>Pomogáts Béla</i> : A kolozsvári Napkelet (1920–1922)	56
<i>Schramm, Peter Hans</i> : Elektronische Datenverarbeitung und das alte Buch	177
<i>Sebestyén Mihály</i> : A marosvásárhelyi egykori Református Kollégium diákkönyvtárosainak számadásai 1765–1800.	357
<i>Voit Krisztina</i> : Magán- és közgyűjteményeink sorsa a II. világháborúban és az azt követő években (1944–1950)	269

KÖZLEMÉNYEK

<i>Balogh, Tamás</i> : Das „Horologium sapientiae” als „allegoria in factis”	184
<i>Berényi Zsuzsanna Ágnes</i> : Az Orsovai Hírlap (1904–1906)	429
<i>Boros István</i> : Guillelmus de Moerbeke Arisztotelész-fordítása	82
<i>Borsa Gedeon</i> : Nyomtatott tudósítás az 1514. évi magyarországi parasztháborúról	62
<i>Borsa Gedeon</i> : Magyarország számára nyomott naptárak a Mohács előtti évekből	187
<i>Borsa Gedeon</i> : A körtvélyesi kolostor „nyomdája”	302
<i>Enyedi Sándor</i> : Bethlen Imre levelei Aranka Györgyhöz	209
<i>Enyedi Sándor</i> : Levelek Aranka Györgyhöz (1789–1790)	320
<i>Fehér Katalin</i> : Beély Fidél és az első magyar pedagógiai bibliográfia	88
<i>Fehér Katalin</i> : Genersich János német nyelvű pedagógiai műve 1792-ből	339
<i>Földvári Sándor</i> : Adalékok a Veszprémi Érseki Könyvtár régi cirill könyveinek provenienciájához	307
<i>Gömöri György</i> : Egy boroszlói humanista magyar tárgyú költeményei	68
<i>Grüll Tibor</i> : Gutenberg-töredék a Soproni Levéltárban	292
<i>Gyenes Imre</i> : A kormány befolyása a politikai sajtóra Zalaegerszegen az 1930-as években	216
<i>Haiman György</i> : Régi magyar könyvek kettős, áttördelt kiadásai	198
<i>Heltai János</i> : Még egyszer Apáczai „ismeretlen munkájáról”	74
<i>Knapp Éva</i> : Egy tévesen feltételezett 18. századi nyomda: Máriavölgy 1730–1736.	412
<i>Kókay György</i> : A „Fanni hagyományai” forrásaihoz	207
<i>Kókay György</i> : Egy II. József ellen írt könyv betiltásának története (1784)	423
<i>Magyar László András</i> : Csanaki Máté tréfás enkómiama (1626)	407
<i>Marczell Péter</i> : Körösi Csoma göttingeni olvasmányai	83

<i>Marczell Péter</i> : Buzáki Puky Miklós kiadványai a genfi Egyetemi Könyvtárban	426
<i>Nagy Erzsébet</i> : Szerkeszthette-e Somogyi Károly A magyar korona országaihoz tartozó római katolikus papság és szerzetesrendek egyetemes névtárát?	87
<i>Németh S. Katalin</i> : Sigmund von Birken magyar kapcsolatai	78
<i>Ojtozi Eszter</i> : A Témáni Elifáz válasza a Keresztény Jóbnak (RMK III. 6881)	314
<i>Ojtozi Eszter</i> : Possessori bejegyzések a debreceni Egyetemi Könyvtár 17. századi külföldi könyveiben	404
<i>Pócsi Katalin</i> : A magyar nyelvű geográfiai irodalom kezdeteiről	332
<i>Rozsondai Marianne</i> : A 36 soros Biblia és egy Sopronban előkerült töredéke	295
<i>Sebestyén Mihály</i> : Maksai Óse Péter – gyulafehérvári rektor	203
<i>Somkuti Gabriella</i> : A Széchenyi Könyvtár kísérlete a Zrínyi-könyvtár megvételére 1891-ben ..	93
<i>Szelestei N. László</i> : Oláh Miklós könyvkölcsönzéséről	66
<i>Szelestei N. László</i> : Művelődéstörténeti források a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár Kézirat-tárában	193
<i>Szelestei N. László</i> : Ismeretlen magyarországi nyomtatványok adatai Katona István adatgyűjtésében	417
<i>Szép Beáta</i> : Kiadatlan Csokonai-bejegyzések	328
<i>Vitályos László</i> : Adalék a Holnap történetéhez	341

FIGYELŐ

<i>Beöthyné Kozocsa Ildikó</i> : A budapesti Dante-kódex restaurálása	434
<i>Bogoly József Ágoston</i> : Az „MTA Könyvtárának Közleményei” újabb köteteiről	225
<i>Földvári Sándor</i> : Hodinka Antal emlékkonferencia Nyíregyházán	100
<i>Kókay György</i> : Kétszáz éves az Egri Főegyházmezei Könyvtár	99
<i>Kókay György</i> : Gulyás Pál emlékülés	100
<i>Kókay György</i> : V. Windisch Éva (1926–1993)	222
<i>Kókay György</i> : A magyar „Ki kicsoda”	344
<i>Kontra Miklós</i> : A Magyar Nyelv Értelmező Szótárának két kiadása volt	433
<i>Monostory Klára</i> : Keresztury Dezső 90. éve. Kiállítás az OSZK-ban	433
<i>Németh S. Katalin</i> : Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve	223
<i>Rozsondai Marianne</i> : Csapodiné Gárdonyi Klára (1911–1993)	98
<i>Szilágyi Imre</i> : A szlovén iskolamúzeum évkönyvei	228
<i>Voit Krisztina</i> : „Könyvbegyűjtés és bezúzás 1946-ban”. Adalékok Z. Karvalics László tanulmányához	345

BIBLIOGRÁFIA

<i>Klinda Mária</i> : A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1993. évi új külföldi beszerzései	447
<i>Murányi Lajos</i> : Az MTA Könyvtárának 1993. évi új külföldi beszerzései	441
<i>Pavercsik Ilona</i> : A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1993-ban	449

SZEMLE

Az Evangélikus Országos Könyvtár kéziratkatalógusa Bp. 1993. (<i>Bozóky Éva</i>)	233
Az iskolai színjáték és a népi dramatikus hagyományok. Debrecen, 1993. (<i>Mózes Huba</i>)	109
Čičaj, Viliam: Bányavárosi könyvkultúra a 16–18. században. Szeged, 1993. (<i>Soltész Zoltánné</i>)	237
Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára: Bibliotheca Hungarica I–II. Bp. 1988–1993. (<i>Madás Edit</i>)	105
Cubrzyńska-Leonarczyk, Maria: Oficyna supraska 1695–1803. Warszawa 1993. Biblioteka Narodowa. (<i>Ojtozi Eszter</i>)	466
Die Wiener Tageszeitungen. Bd. 3. Frankfurt am Main etc. 1992. (<i>Rózsa Mária</i>)	112

Documenta Pragensia. Číslo X/1–2. Praha, (1992) (<i>Monok István</i>)	113.
Georges Duby – Guy Landreau: Párbeszéd a történelemről. Bp. 1993. (<i>Hopp Lajos</i>)	352
Gergyé László: Kazinczy Ferenc kéziratos hagyatéka. Bp. 1993. (<i>Fried István</i>)	462
Gondolatok a könyvtárban. Thoughts in the Library. Köszöntjük Rózsa Györgyöt 70. születésnapja alkalmából. Bp. 1992. (<i>Sebestyén György</i>)	102
Graff, Theodor: Bibliographie Widmanstadiana. Graz, 1993. (<i>Borsa Gedeon</i>)	239
Hopp Lajos: Az „antemurale” és „conformitas” humanista eszméje a magyar–lengyel hagyományban. Bp. 1992. (<i>Tüskés Gábor</i>)	348
Jakab László–Bölcskei András: Csokonai szókincstár I. Debrecen, 1993. (<i>Debreczeni Attila</i>) ..	351
Kétszáz éves az Egri Főegyházmegei Könyvtár 1793–1993. Emlékkönyv. Eger, 1993. (<i>Varga Imre</i>)	460
Friedhilde Krause – Rolf Volkmann: Max Josef Husung. Hannover, 1993. (<i>Soltész Zoltánné</i>) .	240
Lisztés László: Katona József bibliográfia. Kecskemét, 1992. (<i>Debreczeni Attila</i>)	235
Marinelli-König, Gertrude: Polen und Ruthenen in den Wiener Zeitschriften des Vormärz. Wien, 1992. (<i>Fried István</i>)	111
Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente in Esztergom. Hrsg. Vizkelety András. Bp. 1993. (<i>Erdő Péter</i>)	103
Pavercsik Ilona: A kassai könyvek útja a nyomdától az olvasóig. Bp. 1992. (<i>Szelestei N. László</i>)	106
Piaristák Magyarországon 1642–1992. Szerk. Holl Béla Bp. 1992. (<i>Varga Imre</i>)	232
Pintér Márta Zsuzsanna: Ferences iskolai színjátszás a XVIII. században. (<i>Varga Imre</i>)	107
Rejtő István: Mikszáthiada. Cikkek, tanulmányok. Bp. 1992. (<i>Nemeskéri Erika</i>)	111
Saktorová, H.–Komorová, K.–Petranková, E.–Agneta, Ján: Tlač 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Maticy Slovenskej. Martin, 1993. (<i>Velenczei Katalin</i>)	235
Sebestyén Kálmán: A Kolozs-Kalotai (Kalotaszegi) Református Egyházmegye népoktatásának adattára. A XV. sz-tól 1900-ig. Bp. 1993. (<i>Fehér Katalin</i>)	463
Segesváry Viktor: A Ráday Könyvtár 18. századi története. Bp. 1992. (<i>Hopp Lajos</i>)	230
Szatmári diákok 1610–1852. – A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1652–1848. Szeged, 1994. (<i>Varga Imre</i>)	350
Überlieferung und Kritik. Zwanzig Jahre Barockforschung in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel. Wiesbaden, 1993. (<i>Tüskés Gábor</i>)	464
Vekene, Emil van: Bibliographie der Jahre 1961–1992. Hürtgewald, 1993. (<i>Borsa Gedeon</i>) ...	241

NÉVMUTATÓ

- Abafi Lajos 211
Abbt 339
Abdul Hamid, II. (török szultán) 436
Abraham, W. 124
Ábrányi Emil 397
Ábrányi Kornél 397
Achten, G. 140
Acrotophorius, Sirasius 1. Patachich Ádám
Ádám (ószövetségi) 184–185, 282, 284–286
Adamová, Zuzanna 52
Adams 237
Ady Endre 57, 98, 341–343
Aeneas Sylvius, Piccolomini 348
Afra, Szent 144
Aggházy Mária 132
Agnét, Ján 235–237
Ágost, herceg (wolfenbütteli) 464–465
Ágoston, Szent 37, 143, 181, 185, 193
Agricola, Rudolf Frisius 32
Alaghy Menyhért 198
Alajos, Szent (Gonzaga) 421–423
Alantsee, Lucas 237
Albert (magyar király) 252
Albert Ferenc 462
Alexander Bernát 282
Almássy Imre 397
Alsted, Johann Heinrich 207, 265, 333
Altheer, Johann 202
Amarantes I. Herdegen, Johann
Ambrózy-család 270
Ambrózy Béla 397
Ambrus Zoltán 431
Ampe, A. 185–186
Anderko István I. Szokolyai Anderko István
Andics Erzsébet 277
András (magyar Anjou hg.) 99
Andreescu, Ana 157, 159
Andrics Tivadar 400
Anghel, Athanasie 170, 173–174
Anna, Szent 131, 144–145, 149, 152
Anna hercegnő 136
Annillon 86
Antal János 213, 358, 362–363, 366, 368, 371
Antal Sándor 341–343
Antalóczi Lajos 99–100, 460–462
Apáczai Csere János 74–77, 205, 333, 366
Apafi-család 74
Apafi Mihály, I. (erdélyi fejedelem) 74–77, 161–
163, 168, 172–173, 263
Apor de All-Torja 420
Apor Péter 371
Apollonius, Dyscole 20
Appianus 20
Apponyi Albert 398
Áprily Lajos 59
Aranka György 209–216, 320–328, 369
Arany János 281, 284–285, 288–289
Arany László 396
Arató Antal 224
Arator István I. Szántó Arator
Árgyán János 93
Arisztotelész 24, 81–83, 194
Árpád (fejedelem) 258
Artaria Co. (könyvkereskedő) 231
Attila (hun király) 251, 258
Auer, J. B. 142
Auerbach, E. 186–187
Avancini, Nikolaus 79
Avram (nyomdász) 167
Awtala Zsuzsa 237–239
Ayrenhof 209
Azolini (bíboros) 20
Babits Mihály 59, 342–343, 437
Babota, Ljubica 101
Bach, Alexander 195

- Bachenstain, Johannes de 82
 Baden, Ludwig von 80
 Bairoch, Paul 428
 Bajtay Antal 335
 Baktsi 366
 Balanyi György 232
 Balassi Bálint 231
 Balázs Antal 297
 Balázs Béla 59–60, 342
 Balázs Géza 110
 Balázs László 34
 Balázs P. 120
 Balik, Stanislav 116
 Ballagi Aladár 175, 189, 399
 Ballagi Géza 405
 Balogh Tamás 184–187
 Balugyanszky, Andrej 304, 306
 Bán Imre 75–76, 333
 Banci, Mihai 167, 170
 Bandini-család 435
 Bánffy Dezső 397
 Bangha Béla 100
 Bánhegyi Miksa 100
 Barabás László 110
 Baranyai Mihály 358–360, 366
 Baranyai Pál 174, 176
 Baranyi László I. Váradai Baranyi László
 Barányi László 267
 Barcsai Ákos (erdélyi fejedelem) 158–161
 Barcza József 315
 Bárd Oszkár 57, 59–60
 Baritz N. 366
 Barkóczy Ferenc 423
 Barlay Ö. Szabolcs 28–40
 Baroncelli-család 435
 Baronius 255
 Baross Gyula 400
 Baróti Szabó Dávid 231
 Barta Gábor 65
 Barta János 281, 283–284, 286–287
 Barta Lajos 57, 61
 Bartakovics Béla 460
 Bartalis János 58–60
 Barth-féle könyvkereskedés 372
 Barth Rezső 336
 Bartha Tibor 76
 Barthélemy 85
 Bartók Béla 98
 Bartoniek Emma 3
 Bartsch, Konrad Dominik 379, 386–387
 Bartsch, Zacharias 239
 Barycz, Henryk 69
 Basa György 363
 Basarab, Matei (havasalföldi fejedelem) 159, 264
 Bataillon, Louis Jacques 3, 6, 14
 Báthoriak 261, 373
 Báthori István (erdélyi fejedelem) 31–33, 349
 Báthori István (országbíró) 407
 Báthori Kristóf 33, 261
 Báthori Zsigmond (erdélyi fejedelem) 33, 69, 73–74, 198
 Báthori Zsófia 77
 Batou, Jean 428
 Batsányi János 231, 320
 Batseba (őszövetségi) 150
 Battelli, Giulio 3
 Batthyány-család 67, 311
 Batthyányi Ádám 311
 Batthyány Ignác 193
 Batthyány József 195, 197
 Batthyány Kristóf 67
 Batthyány Lajos 195
 Batthyány-Strattmann 271–272
 Batz István 362, 371
 Bauer és Monath (nürnbergi könyvkereskedő) 231
 Bauhofer György 234
 Bauk, F. 229
 Bäumer, Remigius 118, 185
 Baumgärtner, Anton 208
 Bay Ferenc 273
 Bayer József 282
 Bebek Imre 108
 Beck von Leopoldsdorf-család 19
 Beck Lajos 400
 Beck, Leonard 147
 Beckensloehr János 123
 Bede Piroska H. 332
 Bedőházi János 399
 Beély Fidél 88–93
 Beissel, St. 142
 Beke Antal 12
 Békefi Remig 4
 Beksics Gusztáv 396
 Bél Mátyás 195, 225, 335
 Béla, III. (magyar király) 252
 Béla, IV. (magyar király) 252
 Beláts Pál 311
 Beldt, Melchior 294
 Belitska Béni 397
 Bellágh Rózsa 225

- Ben-Chorim, Schalom 186
 Benda Kálmán 230, 376
 Bene István 399
 Benedek Elek 60
 Beneéthy Máté 123–124
 Beneke, Eduárd 92
 Benger Miklós 412–417
 Beniczky Ödön 399
 Benkó József 320, 323
 Bényei Miklós 224
 Benyovszky Sándor 398–399
 Benz, Richard 144
 Benzing, Josef 133, 237
 Beóthy Ákos 397
 Beóthy Pál 400
 Beóthy Zsolt 282, 285
 Beóthyne Kozocsa Ildikó 434–440
 Bepler, Jill 466
 Berber 345
 Berchtoldt Ferenc 425
 Berchtold Zsigmond 271
 Berde Mária 59–60
 Berecz Ágnes 110
 Berend T. Iván 227
 Berényi Zsuzsanna Ágnes 429–432
 Berg, K. 143
 Berg, Wolfgang 49
 Berger, Henrik 256
 Berger Ignác 397
 Berger Illés 245–259
 Berger Péter 247
 Berkovits Ilona 5, 7, 10, 14, 132, 135–137, 435–437
 Berlász Jenő 22
 Bernády György 58
 Bernardus de Bottone 105
 Bernát, Szent (Clairvaux-i) 141–142
 Bernhardt (könyvkereskedő) 231
 Bernolák Antal 312
 Bertalanffi Pál 335–336, 338
 Berzétei Gábor 374
 Berzeviczy Albert 284–285, 399
 Bethlen-család 207
 Bethlen Ádámné 361
 Bethlen Elek 215
 Bethlen Farkas 371
 Bethlen Gábor (erdélyi fejedelem) 80, 203–204, 206–207, 237, 254, 260, 264, 373
 Bethlen Imre 209–216
 Bethlen István 207
 Bethlen János 80
 Bethlen Karolina 209
 Bethlen Kata 360
 Bethlen Miklós 77, 222
 Bethlen Pál 361
 Bethlen Péter 204
 Bethlen Sándor 209
 Bettenger 330
 Betulius I. Birken, Sigmund v.
 Beythe András 198
 Bèze, Theodore de (Beza Vezelius) 16, 21–22
 Bezerédy László 395
 Bezerédy Mária 271
 Bianca Sforza Mária (I. Miksa neje) 136
 Bianu, Ionan 155, 167, 261
 Bianu-Hdos 370
 Bihlmeyer, K. 186
 Binder I. Vietor, H.
 Binder Pál (Pavel) 156, 170–171
 Bircher, Martin 78, 464–465
 Birckmann, Arnold 237
 Birken, Sigmund v. 78–82
 Bíró Ferenc 333
 Bíró Lajos 430–431
 Bíró Márton I. Padányi Bíró M.
 Bíró Miklós 366
 Bissolo 271
 Bisterfeld, Johann Heinrich 207
 Bitskey István 461
 Blahó Pál 399
 Blaskovics Ferenc 398
 Blotius, Hugo I
 Blum (bécsi régiségkereskedő) 94
 Blumauer 331
 Blumenbach, Johann Friedrich 368
 Bober, P. 126
 Bocaccio 86
 Bocskai István (erdélyi fejedelem) 253, 348–349
 Bod Péter 162, 206, 225, 231, 246, 334, 407, 417–423
 Bodin 255, 258, 405
 Bodor Pál 374
 Bódy György 68
 Bogáti Farkas Mihály 409
 Bogdán Virgil 397
 Boghardt, Martin 179–180
 Bogislaw (pommerániai herceg) 240
 Bogoly József Ágoston 225–228, 281–291
 Bohatta, Hans 141, 314
 Boileau, Nicolas 231
 Bojthi Veres Gáspár 371

- Bóka József 277
 Bolyai Farkas 210
 Bonaventura, Szent 11
 Bonfini, Antonio 254–255
 Bonifác, VIII. (pápa) 13–14
 Bónis György 10–12, 14, 117, 119–124
 Bornemissza Miklós 73
 Boros Dezső 331
 Boros Gy. 409
 Boros István 82–83, 193–194
 Borosnyai L. János 368
 Borosnyai Zsigmond 405
 Borsa Gedeon 16–17, 28, 62–66, 82, 187–193, 224, 239–240, 241–242, 260, 301, 302–307
 Borsa Iván 10
 Bosák Nándor 462
 Botero 204
 Bovee, Jean-Paul 428
 Bozóky Éva 233–235
 Bőjthy Antal 362
 Bölcskei András 351–352
 Böltskéri József 321, 325
 Böröcz Enikő 233–235
 Braicu, Doina 169
 Brâncoveanu, Constantin (fejedelem) 170, 174, 267
 Brancovici, Sava 160–162, 166, 173, 176, 263
 Brandmyllerus, Jacobus 75–76
 Brant, Sebastian 141, 145–146
 Brassai (ifj. Halász Gyula) 58
 Brassai Major Márton 160
 Bredstyánszky András 312
 Brešťansky, Andres I. Bredstyánszky András
 Breu, Jörg 147
 Breuil, Georges du 345
 Briedl József I. Beély Fidél
 Brifau (könyvkereskedő) 231
 Brodarics István 255
 Brumoy 85
 Brutus János Mihály 245, 254–255
 Buřhak, Henryk 191–192
 Bullinger, Heinrich 16
 Bulovszky, Joannes 311
 Buluță, Gheorghe 260
 Bunea, Augustin 161
 Bura László 350
 Burda 256
 Burgkmair, Hans 147
 Busa Margit 463
 Bussow 21
 Buszirisz (tűrannosz) 408
 Butzmann, H. 141, 144
 Buzáki Puky Miklós 426–429
 Bürger, Thomas 465
 Büsching 330
 Byron, George Gordon 285
 Bzenski Rudolf 28
 Calagius, Andreas 68–74
 Calcagninus 409
 Calepinus, Ambrosius 333
 Calvisius 255
 Cambert d'Andres 353
 Campe, Joachim Heinrich 92, 339
 Cândia, Virgil 260
 Canisius, Petrus 309
 Cardanus, Hieronymus 409
 Carfoglio 345
 Carolinus, Petrus 22
 Cartoian, Nicolae 265
 Castelli, B. 411
 Cellarius, Christophorus 361
 Cerasinus, Johannes 69
 Ceregoni, Antonio 123
 Černý, Frantisek 116
 Chalupka, Ján 49
 Charland, Th. 11
 Chevalier, Ulysse 141–142
 Chimani, Leopold 93
 Chira, Gheorghe 161
 Chiriac de Moldavie 266
 Cholnoky Jenő 83–87
 Čičaj, Viliam 237–239
 Cicero, Marcus Tullius 20, 147, 357, 410, 412
 Ciocán János 398–399
 Cipariu, Timotei 158–159, 162, 167
 Ciperle, J. 229
 Ciprián, Szent 37
 Clapmarius, Arnoldus 405
 Clarké, John 204
 Claudianus 408
 Claus, Helmut 65
 Clemen, O. 132, 141, 146
 Cluverus, Philipp 81, 404
 Coing, Helmut 14
 Colbert, Jean-Baptiste 232
 Collin, Heinrich Josef von 92
 Comenius, Amos Johannes 228, 332, 362
 Comynnes 255
 Concha Károla 226

- Condé herceg 383
 Conert 327
 Cong, H. 117
 Conrad, Jakob Praetorius von Perlenberg 19
 Conti, Onofrio 233
 Corfus, Ilie 264
 Cornejos, Pedro 114
 Cornides Dániel 214, 231
 Costil, Pierre 16, 20–21
 Craftheim, Crato 68
 Cramer, J. D. 80, 86
 Cranach, Lucas 133, 271
 Creytens, Raymundus 5
 Cristachel-Panait, Ioana 169
 Cromerus 255
 Crons, E. 133
 Cubrzyńska-Leonarczyk Maria 466–467
 Cusanus 255
 Czakó Elemér 131
 Czapik Gyula 462
 Czeglédy Sándor 76
 Czuczor Gergely 2
 Czvittinger Dávid 246, 317

 Csáky Albin 97
 Csáky Imre 421
 Csáky Jánosné I. Vass Sámuelné
 Csáky Moritz 42
 Csalánffy 345
 Csanádi Pál 408
 Csanak Dóra 462
 Csanaki Máté 407–412
 Csánky 269
 Csaplovics János 51–53, 112
 Csapodi Csaba 98–99, 105–106, 193, 227
 Csapodiné Gárdonyi Klára 98–99, 105–106, 193–194
 Császár Elemér 283
 Császtvay Tünde 237–239
 Csatkai Endre 301
 Csávossy Béla 395
 Csécsi János 334
 Csengery Antal 48
 Csengery Imre 395
 Csépnán István 328–331
 Csépnán János 331
 Csergő Bálint I. Kocsi Csergő Bálint
 Cserey Farkas 93, 211
 Cserey Mihály 162
 Csernátóni Vajda Sámuel 368–369, 373

 Csernovics Arzén 311, 314
 Csetri Elek 83, 204
 Csinády Gerő 334
 Csizmadia A. 123
 Csizmadia Károly I. Somogyi Károly
 Csohány János 315
 Csóka J. Lajos 197
 Csókás Péter I. Laskai Csókás Péter
 Csokonai Vitéz Mihály 110, 328–331, 351–352, 434
 Csombor Márton 411
 Csomós Mihály 366
 Csontos János 67, 123, 194, 258
 Csulyak István I. Miskolczi Csulyak István
 Csulai György 158, 161, 351, 357

 Dăia, Gheorghe 166, 168
 Dajka István I. Keserői Dajka István
 Damián Vazul 399
 Dan, Simonescu 155, 157, 170
 Dandolo (velencei dózse) 437
 Daněk, Petr 114
 Dániel 256
 Daniel Adam 73
 Daniel István 362
 Danielik J. 407
 Daniil, Andrean Pannonean 167–168, 172
 Dankó Imre 336
 Dante Alighieri 86, 434–440
 Dányádi S. György 406
 Darányi Kálmán 217
 Daun-család 94
 Daun, Heinrich gr. 94
 Dávid (őszövetégi király) 69, 131, 149–150, 152, 198, 202–203
 Dávid Ferenc 21, 30, 32, 34–35, 39
 Davidov, Dinko 309–312
 De Becker 419
 Debreceni Ember Pál 366
 Debreceni Attila 235, 330, 351–352
 Debreceni Tamás 155
 Degering, H. 144, 146
 Deguer, André 148
 Dehmlow, Raimund 240–241
 De Judicis, Vilmos I. Guillaume de la Jugée
 Deletant, Denis 160
 Demaxa, Eusenius I. Maksai Óse Péter
 Demény Lajos 155
 Demeter, Ignaz 92
 Demeter Júlia 110
 Demoszthenész 20

- Demsich István 413
 Dénes Sándor 341–342
 Dénes Tibor 290, 426
 Denifle, Heinrich 4, 14
 Denina, Carlo 86
 Denis, Michael 138, 189, 231
 Dernschwam János 22
 Déry Tibor 59
 Dessewffy József 463
 Destrez, Jean 2–3, 5–7, 13–14
 Dezsényi Béla 378, 426
 Dézsi Lajos 333
 Dienes László 61
 Dietrichstein, Adam 19
 Dietrichstein, Franz 19
 Dievoet, G. Van 122
 Dilthey, Wilhelm 87, 287
 Dimissevics, Basilius 312
 Diodorus Siculus 20
 Dionisziosz Halicarnassos 20
 Diophante 20
 Dobre mester 155, 264
 Dobrovics Milán 399
 Dobrovits Aladár 279
 Dóczy Lajos 283
 Dodgson, Campbell 132, 134
 Dolch, Walter 189
 Dold, Alban 300
 Dolezalek, G. 119
 Dományházi Edit 350
 Domsa Károlyné 102
 Donahue, C. 119
 Donatus 298, 300
 Dornavius, Caspar 409
 Dositei (jeruzsálemi pátriárka) 173
 Dovifat, Ernst 112
 Dózsa György 62–66
 Döbrentei Gábor 211, 320–321
 Dölle Ödön 92
 Dörnhöffer, F. 141, 143–144
 Dörnyei Sándor 315
 Drach-műhely 114
 Draskovits-család 270
 Dreghiciu, Doina 262, 268
 Dropan, Stefan 306
 Duchkowitsch, Wolfgang 385–386
 Duby, Georges 352–353
 Dudaş, Florian 157, 265
 Dudith I. Sbardellati
 Dudith András 16–27, 68–69
 Dudith János I. Sbardellati
 Dufresnoy, Lenglet 337
 Dugonics András 232–233
 Duma, Ioan 174, 267
 Durandus, Guillelmu 121
 Durić, Svetislav 309
 Dusch 321
 Duşu, Angela 260
 Duşu, Alexandru 260
 Dutka Ákos 342–343
 Dürer, Albrecht 133, 147–149
 Dziatzko, Karl 300
 Ebergényi 270
 Eckhardt Sándor 377
 Ecsedi István 334
 Ecsedy Judit, V. 76, 155–176, 260, 268
 Éder Zoltán 320
 Édes Gergely 231
 Egenolff nyomda 148, 150
 Eheim, Fritz 13
 Eichorn, Johann Gottfried 86–87
 Elekfi László 434
 Eleonóra császárné 138
 Elfen Miklós 420
 Ellebodus, Nicasius 237
 Elze, Reinhard 14
 Ember Pál I. Debreceni Ember Pál
 Emilian, P. S. 262, 267
 Emo-család 435
 Emőd Tamás 342–343
 Endes-család 215
 Endre Károly 58–60
 Endródi Sándor 431
 Endter-nyomda 79, 82
 Endter, Martin 82
 Engel Pál 10
 Engelmann, Wilhelm 333
 Engels, Friedrich 277
 Enyedi Sándor 209–216, 320–328
 Eobanus Hessus 409
 Eöse I. Óse-család
 Eötvös József 195
 Eötvös Loránd 195
 Erasmus, Desiderius Rotterdamus 21, 198, 205,
 408–409
 Erdei Klára 17
 Erdei László 434
 Erdélyi Ilona, T. 282
 Erdélyi János 282

- Erdélyi József 59
 Erdélyi Viktor 58
 Erdő Péter 1, 103–105, 117–129
 Erdődi Miklós 420
 Erdődy Sándor 271–272
 Ernst, Johann 329
 Ernszt Sándor 398
 Erstner 368
 Esterházy-család 66
 Esterházy (könyvkereskedő) 231
 Esterházy Ferenc 232
 Esterházy Imre 422–423
 Esterházy Kálmán 397–399, 401
 Esterházy Károly 99–100, 193, 460–461
 Esterházy Miklós (nádor) 247, 250, 254
 Esterházy Móric 104
 Esterházy Pál 110
 Esterházy Tamás 96
 Estienne-család 23
 Estreicher, Karol 417
 Esze Tamás 230
 Esztergályos Péter I. Kapornai E. P.
 Eubel, C. 118
 Euripidész 85–86, 233
 Eusebius 36–37
 Éva (őszövetsegi) 185–186, 286
 Exner de Hirschberg, Balhasar 203–204
 Faber, Georgius 69
 Faber, Joannes I. Schmidt, Hans
 Fabian, Claudie 178
 Fabinyi Tibor 186, 315
 Fabri, B. 369
 Fabritius Károly 396
 Fallenbüchl Zoltán 225
 Faludi Ferenc 196, 335
 Faragó József 273
 Farkas Gábor 311–312
 Farkas István 345
 Farkas Mihály I. Bogáti Farkas Mihály
 Farkas Mózes 57, 61
 Farkas Pál 400
 Fassel, Horst Helge 80–81
 Fausius, Johannes Caspar 410
 Favorinus 408
 Fáy András 93
 Fazakas József 74, 76
 Fazy, James 427, 429
 Feather, John P. 180
 Fedorov, Ivan 306
 Fehér Katalin 88–93, 339–341, 463–464
 Fejér György 93
 Fejérpataky László 122, 294
 Fejérváry Gábor 49
 Fekete Csaba 75–76
 Fekete Gézáné 102, 225, 227
 Fekete Mihály 361
 Fekete Nagy Antal 65
 Félix (pápa) 36
 Fénelon, François 85, 231
 Fényes Elek 310
 Fenyő István 49, 51
 Fenyvessy Ferenc 396
 Ferdinánd, I. (magyar király) 115, 252
 Ferdinánd, II. (magyar király) 247, 253, 255–256
 Ferdinánd, III. (magyar király) 77
 Ferdinánd (nápolyi király) 133
 Ferdinánd főherceg 136
 Ferenc, Szent (Xavéri) 419
 Ferenc, I., (magyar király) 210
 Ferenc József (magyar király) 390
 Ferenczffy Lőrinc 245–248, 250, 253
 Ferenczy Gyula 57, 61
 Ferlicska Kálmán 398
 Festetics 112, 274–275, 330–331
 Feszty Adolf 396
 Feuerstein, Petra 465
 Fichtenau, Heinrich 133
 Fielding, Henry 467
 Filipich Lajos 399
 Fink-Erretera, Guy 2–3, 5, 7, 14
 Finta József 227
 Fiol 305–306
 Fitz József 137
 Flecha, Mateo 114
 Floridan I. Birken, Sigmund v.
 Fodor István 66
 Fogarasi István 158, 265, 370
 Fogarasi János 2
 Fogarasi Pap József 365
 Fogarasi Sámuel 209–210, 213, 215
 Font Márta 101
 Forgách Ferenc 239, 254–255
 Forró György 239
 Földvári Erzsébet 422
 Földvári Sándor 100–101, 307–314
 Fraknoi Vilmos 195, 245–248, 256
 Franck, Andreas 239
 Franco, Giovanni Domenico 233
 Franciscs Norbert 297

- Francz Ede 430
 Frangepán Anna I. Zluny Frangepán Anna
 Frankenberg, Adolf 93
 Frankl Vilmos I. Fraknói Vilmos
 Fráter Loránt 400
 Frati, Lodovico 13
 Freys, Ernst 298, 302
 Fried István 41–55, 111–112, 462–463
 Friedell, E. 410
 Friedländer, M. J. 147–148
 Friedrich August (fejedelem) 19–20
 Frigyes, III. (német-római császár) 138, 143
 Frimmová, Eva 189
 Frobenius, Johannes 23
 Froschaver-kiadó 205
 Frölich Dávid 332, 334
 Fust 298, 300
 Fücksel, Hans 87
 Fügedi Erik 275
 Függel, Berthold 346
 Fülep Katalin 103–105, 435
 Fülöp Géza 99
- Gabelhofer 377
 Gábor G. 121
 Gábrriel Asztrik 2
 Gajtkó István 146
 Gál István 204
 Gál Sándor 399
 Galambos, F. 137
 Galatzi János 358, 369
 Galbert de Bruges 353
 Galenus, Claudius 24
 Galgóczi, Stephanus I. Nekesch Schuller, Daniel
 Gálos Rezső 208
 Gamauf, Gottlieb 301
 Gánóczy Antal 196
 Garai János 10
 Garber, Klaus 78, 80
 García, y García, A. 118
 Gárdonyi Albert 131
 Gárdonyi Klára I. Csapodiné Gárdonyi Klára
 Gaselee, Sir Stephen 189
 Gayda 345
 Gedike 339, 341
 Gédoyen, Louis 224
 Geldner, Ferdinand 298, 300–301
 Gelei Katona István 108, 366
 Gelei Katona István, ifj. 204
 Gellért, Szent 106
- Gellert, Christian Fürchtegott 231, 361
 Genersich János 339–341
 Genest, Jean-François 3
 Genthon Egri József 278
 Gentilis de Monteflorum 122
 Georges, Heinrich 317
 Gerevich Lászlóné 13
 Gergely, Szent (Nissai) 20
 Gergely, I., Nagy, Szent (pápa) 131, 142, 149–150, 152
 Gergely, IX. (pápa) 104
 Gergye László 462–463
 Ghenadie, II. 264
 Ghenadie, III. I. Putilava, Gheorghe
 Gheorghe de Daia 266
 Ghibu, Onisifor 171, 175
 Ghilányi György 421
 Giehlow, K. 133
 Giesswein Sándor 399–400
 Glabert, Raoul 353
 Góbi Imre 234
 Goedeke, Karl 209
 Goethe, Johann Wolfgang 207–208, 284–285
 Goldis József 398
 Gombási István 368
 Gonsalve de Cord., Florian 85
 Gordonius, Jacobus 255
 Gorgiász 408
 Goția, Anton 167
 Gottesmann, Dorothea 307
 Gotthold, F. A. 93
 Gottsched, Johann Christoph 361
 Göckerl, Peter 295
 Gömöri György 68–74
 Görgey Artúr 195
 Görög Demeter 231, 372
 Götze, Franc. 422
 Grabarits István 194
 Graff, Theodor 239–240
 Gragger Róbert 282
 Grandpierre Emil 58
 Grecsák Károly 396
 Greguss Ágost 281–282
 Griep, Wolfgang 78
 Grimm és Wirsung nyomda 147–148
 Grosz 216
 Grote, Geert 186
 Grüll Tibor 282–295, 295–302
 Guilbert de Nogent 353
 Guillaume le Breton 353

- Guillaume de la Jugée 12, 14
 Gulácsy Irén 60
 Gulyás Pál 22, 100, 418
 Gusztini, Joannes 423
 Gutenberg, Johann 187, 292–295, 295–302
 Guts-Muts, J. F. 92
 Guttmann János 368
 Guyot, Bertrand G. 14
 Guzmics Izidor 89
- Gyalakuti Lázár János I. Lázár János
 Gyallay Domokos 59
 Gyárfás Elemér 58
 Gyarmathy Sámuel 210, 213–214
 Gyenes Imre 216–221
 Gyenis Vilmos 333
 Gyimesi István 232
 Gyirwa Vencel 108
 Gyömörey György 217
 Gyórfi István 374
 Gyórfy István 278
 Gyóry János 348
 Gyulai Pál 195, 282, 284
 Gyulai Lotti I. Vass Sámuelné
- Haase, Bohumil-kiadó 116
 Haebler, Konrad 181
 Haiman György 170–172, 198–203
 Haimerl, F. X. 138, 141–145
 Hajek, Tadeas 115
 Hajnal István 11
 Hajnal Mátyás 77
 Hajnóczy József 379
 Halász Előd 78
 Halász Gyula, ifj. I. Brassai
 Halász Lajos 399
 Han, Ulrich 187
 Handl József 430
 Hannulik Károly 196
 Harbsmeier, Michael 78
 Hari Péter 93
 Harmer, Thomas 86
 Harsdörffer, Philipp 78
 Hartenfels, Georg Serack 19
 Hartman von Aue 194
 Hartmann, Karl Julius 87
 Hatvani Imre 231
 Hatvani István 405–406
 Hatvany Lajos 59
 Hauer Ferenc 197
- Hauffen, A. 409
 Hausner Gábor 93
 Havas Sándor 49
 Haynald Lajos 193, 195
 Házi Jenő 67, 292, 295
 Hebrony József 399
 Héderváry Lajos 273
 Heffels, Monika 148
 Hegedüs Loránt 398, 401
 Hegedüs Nándor 341–342
 Hegerus, F. 409
 Hegyi Ferenc 232
 Heidegger 287
 Heinrich, Gusztáv 208
 Héjjas Eszter 224
 Hejnová, Miroslava 116
 Helena, Szent (császárné) 171
 Helmasperger, Ulrich 298, 300
 Helmeczy 53
 Heltai nyomda 28
 Heltai János 74–77, 322
 Henckel János 237
 Henkel, Gabriele 465
 Henricpetri, Sebastianus 23
 Henricus Cornelius Agrippa von Nettesheim 409
 Henricus de Segusio 104
 Henszlmann Imre 45–49, 51–54, 195, 436
 Hentzner, Paul 81
 Heppenstein, Frau von 209
 Herbart 92
 Herczeg Ferenc 398, 400–401
 Herdegen, Johann 79
 Herder, Johann Gottfried 84–85, 425
 Herepei János 75–76, 203–204, 206, 274, 279, 407–408
 Hergang, C. G. 93
 Hérits Antal 395
 Hermann Péter 344–345
 Hermann Zsuzsanna 136
 Herner János 22
 Herinnes (könyvkereskedő) 231
 Herodotosz 81, 86
 Herz, Andreas 465
 Herzan 272
 Hevenesi Gábor 239, 248, 332
 Hieronimy Károly 395
 Hilger, W. 136, 138
 Hindelang, Eduard 309
 Hirsch, August 410
 Hlaváček, Ivan 113

- Hlediková, Zdeňka 113
 Hochfeder, Caspar 241
 Hochfeder, Caspar-féle műhely 189
 Hochmeister, Martin 367
 Hochmeister, Márton ifj. 213–214
 Hock János 397–398
 Hodinka Antal 100–101, 307, 309, 314
 Hodor József I. Szentpéteri Hodor József
 Hodoş, Nervă 155, 167, 261
 Hodža, Michal Miloslav 45, 49
 Hody Gyula 399
 Hoffgreff-Heltai nyomda 240
 Hoffhalter, Raphael 260
 Hoffmann Edit 1
 Hoffmann Pál 395
 Hoffmann, W. 133
 Hoffmannová, Jaroslava 115
 Holbein, Hans, ifj. 147
 Holec, František 116
 Holl Béla 232–233, 245–248, 251, 257
 Hollstein, F. W. H. 134
 Holzmann, Michael 314
 Hóman Bálint 10
 Homérosz 85–86, 357
 Homonnai Eufrozina 407
 Hont Ferenc 301
 Honterus János 332, 334
 Honti Nándor 343
 Hopp Lajos 109, 196, 230–232, 348–350, 352–353
 Horányi A. 407
 Horányi Elek 231, 246, 417
 Hormayr báró 42
 Hornig Károly 309
 Hornyánszky Gyula 227
 Hornyánszky Viktor-féle könyvnyomda 225–227
 Horthy Miklós 233
 Horvát 324
 Horváth Ádám 110, 328–331
 Horváth András (Regéczi) 404
 Horváth János 98
 Horváth Károly 281, 288–290
 Horváth Mihály 395, 424, 429
 Horváth Tibor 99, 194
 Hubaldus de Pisa 119
 Hubay Ilona 293
 Huendler Vid 123
 Humery, Konrad 300
 Hunfalvy János 334
 Hunyadi János 21, 52, 348
 Hunyadi Mátyás, I. (magyar király) 21–22
 Hurmuzaki, E. 161
 Husung, Max Joseph 240–241
 Huszár Antal I. Nagy Ajtai Huszár Antal
 Huszti András 336, 338
 Hutten, Ulrich 148, 409
 Hübner, Johann 334
 Hübner, Michael 425
 Ichstatt, Fanni v. 209
 Ignác, Szent (Antiochiai) 37
 Ignác, Szent (Loyolai) 31, 110, 420
 Ignotus 60
 Ilia Mihály 342
 Ijić, Pavel 309–310, 312, 314
 Illésházy István 246
 Illésy János 77
 Illyés Bálint 397–398
 Illyés Gyula 277
 Illyés István 195
 Imre, Szent 106
 Imre Mihály 330
 Ince, IV. (pápa) 14
 Ingen, Ferdinand van 78
 Insulanus 409
 Intze István 358
 Iosif (ukrán nyomdász) 167, 169
 Ipolyi Arnold 436
 Irányi Dániel 396
 Ireneus, Szent (Lyoni) 36–37
 Isac, Emil 59
 Isaias (őszösvetségi) 185
 István, I., Szent (magyar király) 106, 192, 200, 253, 258
 István, V. (magyar király) 99
 István Dusan, III. (szerb uralkodó) 10
 Istvánffy Miklós 254–256
 Istvanovics, Mihai (nyomdász) 167, 170–172, 174–175, 267
 Iszokratész 408
 Iustiniana (könyvkereskedés) 231
 Ivan, Franz 386
 Iványi Béla 22, 131, 247
 Iványi Sándor 460–462
 Ivirean, Antim 171–172
 Izidor, Szent (Sevillai) 193
 Jablonski, P. E. 361–362
 Jacob Lucius, Transylvanus 240
 Jacobi 87
 Jacobus de Voragine 144

- Jacot 89
 Jacquin 368
 Jahn (lipcsei könyvkereskedő) 231
 Jakab Elek 209
 Jakab László 351–352
 Jakó Zsigmond 172, 260–261
 Jákob, Szent (apostol) 20
 Jakusith-család 311
 Jakusith András I. Orbovai Jakusith András
 Janauschek, L. 141
 Jancsó Elemér 210, 215, 369
 Jankovich Béla 400
 Jankovics József 16–27
 Jankovics Miklós 234
 János, Szent (evangelista) 36–37, 148, 170
 János (Szapolyai) (magyar király) 252–253
 János Zsigmond (erdélyi fejedelem) 39, 108–109
 János nádor 234
 János István 110
 Janovits Jenő 57, 60
 Jansonius, Johannes 203
 Jantsó 366
 Jantsó-fivérek 368
 Jantsó Josef 368
 Jantsó Mihály 368
 Janus Pannonius 98
 Jászai Rezső 376, 387
 Jászi Oszkár 59
 Jean de Marmoutier 353
 Jellinek Arthur 397
 Jenei Károly 311–312
 Jentsch 345
 Jeromos, Szt. 39, 255
 Jessensky, Esaias 69
 Jewel, John 204
 Jičinský, Filoxen-nyomda 114
 Jičinský, Johann ifj. 114
 Johannes Andreae 1–15, 121
 Johannes de Gonessia 6
 Johannes Garnarius Gandensis 409
 Johannes Monachus 14
 Johannes Scretia Schotnovius a Zavorzitz 410
 Jókai Mór 111, 195
 Jónás Károly 389–403
 Jordanes 255
 Jordánszky Elek 195
 Jósika Samu 58
 Joszipovics (turopoljei) 53
 Jovius, Paulus 254–255
 József, Szent (Kalazanci) 232–233, 422
 József nádor 346
 József, I. (magyar király) 365
 József, II. (magyar király) 41–42, 137, 233, 239, 361, 423–425
 József Attila 277
 Juan de Borja 114
 Júdás (apostol) 109
 Jugler 87
 Juhász Gyula 59, 341–342
 Juhász István 155–156, 175, 370
 Juhász Kálmán 68
 Juhász Péter I. Méliusz Juhász Péter
 Justh Gyula 399
 Kaas Ivor 398
 Kacskovics Bálint 195
 Kádár György 358, 361, 363–364
 Kádár Imre 57, 60–61
 Kádár Jolán I. Pukánszky Kádár Jolán
 Kádár László 461
 Kaeppeli, Thomae 5
 Káldi György 104
 Kállay Miklós 290
 Kálmán Károly 398
 Kálvin János 31, 35, 39
 Kammerer Ernő 396–398, 401
 Kamp, Johann 114
 Kant, Immanuel 85, 89, 370
 Kántor Lajos 281–282
 Kanya Pál 234
 Kapornai Tornatoris (Esztergályos) Péter 207
 Kaposi József 435–436
 Kapper, Siegfried 116
 Karatajev, Ivan 307
 Kardeván Károly 283
 Kármán József 207–209
 Kármán Mór 93, 282
 Károlyi Gáspár 205, 317, 362
 Károly Róbert (magyar király) 252
 Károly (kis) Durrazoi (magyar király) 252
 Károly, III. (magyar király) 233
 Károly, VI. (francia király) 133
 Károly főherceg 136, 239
 Károly János 311–312
 Károlyi Antal 196
 Károlyi Gáspár 203
 Károlyi Péter 21
 Kárpáti László 307
 Karvalics, Z. László 277, 345–347
 Kašparová, Jaroslava 114

- Katona István 193, 195, 197–198, 214, 417–423
 Katona István I. Gelei Katona István
 Katona József 235
 Katona Lajos 287
 Kautz Gyula 395
 Kawecka-Gryczowa, Alodia 467
 Kaym, Urban 237
 Kazay E. 411
 Kazinczy Ferenc 89, 98, 210–211, 231–232, 320–
 321, 323–324, 326, 331, 336, 338, 462–463
 Kazinczy László 326
 Kázmér, IV. (lengyel király) 306
 Kecskeméthy István 399
 Keffer, Heinrich 300
 Kékesi János 193, 195
 Kelemen, VI. (pápa) 10, 12
 Kelemen Béla 163, 166
 Kellio, Nicolaus 315
 Keme (hun vezér) 252–253
 Kemény János 222, 371
 Kemény Sámuel 360
 Kemény Zsigmond 98
 Kempelen Béla 407
 Kende, S. 94–97
 Kendeffi János 321, 326–327
 Kendeffi Sára 360
 Ker, Neil R. 302
 Kerényi Ferenc 110, 281, 288–290
 Keresztény Jób 317, 320
 Keresztúri Pál 76–77, 207
 Keresztury Dezső 433
 Keserű Bálint 75, 206, 247, 350–351
 Keserői Dajka István 206
 Keserői Dajka János 198, 207
 Keveházi Katalin 22
 Kewe (hun vezér) 251
 Khuen-Héderváry 273
 Kičinský Johann 114
 Kilián István 107, 109–111, 461
 Kind-Doerne, Christiane 84
 Király György 73
 Király László 75
 Király Pál 184
 Kircher, Athanasius 406
 Kirchner, Joachim 133, 301, 372
 Kirinyi István 423–425
 Kirschner I. Cerasinus, Johannes
 Kirschtein I. Cerasinus, Johannes
 Kisbán Emil 415–416
 Kiséri György 357
 Kiss Albert 396
 Kiss Gergely 366
 Kiss Katalin 110
 Kiss Lajos 396, 434
 Kiss Miklós 368
 Kiszlingstein Sándor 87
 Klaniczay Tibor 93, 349
 Klapka György 195, 426–429
 Klapper, J. 143
 Klebersberg Kuno 307
 Klein, Johann Samuel 417, 420
 Klempa Károly 274–275
 Klesch Dániel 301
 Klicinszki 328
 Klimo György 193, 460
 Klopstock (könyvkereskedő) 231
 Knapp Éva 110, 130–154, 412–417
 Knaus, H. 140
 Knauz Nándor 137, 258
 Kneidl, Pravoslav 116
 Knobloch, Johann 104
 Knoll Károly 226
 Knorr (könyvkereskedő) 231
 Knorr, Peter 298
 Koch Mihály 430
 Kocsi Csergő Bálint 315
 Koerner, Valentin 186
 Kókay György 41, 99–100, 207–209, 222–223, 344–
 345, 372, 377, 379, 386, 423–425
 Kolár, Jaroslav 116
 Kolarich, Joannes 413
 Kollányi Ferenc 12
 Kollár Ádám Ferenc 197, 231
 Kollár, Ján 43, 46–52
 Koller Ignác 309
 Koller József 123, 196
 Kollonich László 193–195, 197
 Kollonich Lipót 174, 309
 Kolos István 52
 Koltay-Kastner Jenő 290
 Komáromi S. Benjámin 374
 Komáromy Lajos 184
 Komenský Jan A. I. Comenius, Amos Johannes
 Komorová, Klára 235–237
 Konác, Mikuláš 114
 Koncz József 206, 357, 359, 362–363, 371, 374
 Koncz Lajos 100
 Kondor Viktória, M. 225–227
 Konias, Antonin 115
 Kónyi Mária 105

- Konrad von Helmsdorf 186
 Konstantin, Szent (császár) 171
 Kontra Miklós 433–434
 Koós Judith 230
 Kopeczek Ferencz 430
 Kopp, Ulrich 65
 Korabinszky János Mátyás 333
 Koralka, Jiří 116
 Korányi, K. 120
 Korányiowa, J. 120
 Kornis Ferenc 422
 Kornrumpf, G. 140, 146
 Koroknay Éva, Sz. 194, 230
 Kós Károly 57–60
 Kosáry Domokos 46–48, 245, 335
 Kossuth Lajos 46–48, 50, 53, 426
 Kostić, Mita 307
 Kostlan, Antonin 114
 Kotvan, Imrich 189, 235–236
 Kovachich Márton György 223
 Kovachich, Stephanus 413
 Kovács Albert 397
 Kovács Béla 461
 Kovács István 330
 Kovács Mária 102
 Kovács Pál 108
 Kovács Sándor Iván 93, 95, 196, 333, 433
 Kovács Zsuzsanna 23
 Kovacsóczy Mihály 54
 Kovácsy Kálmán 400
 Kovalovszky Miklós 341–343
 Kovásznai Péter 406
 Kovásznai Tóth Sándor 231, 362–363, 366, 369, 371
 Kowalska, Halina 23
 Kozbialovicz Krizosztom 416–417
 Kozma Andor 400
 Kozocsa Ildikó I. Beóthyne Kozocsa Ildikó
 Kozocsa Sándor 272–274, 283
 Kőhalmi Béla 284
 Köleséri Sámuel 365
 Köpeczi Béla 227, 376–377
 Körmendi Géza 232
 Körmendy Kinga 1–15, 104–105
 Körmötzi János 213
 Körösi Csoma Sándor 83–87, 210, 213
 Körösi László 346
 Kralitzky, Anatolij 303–304, 306
 Kramarsik Károly 45–48, 50–51, 54–55
 Krammer, Wendel Matthias-nyomda 115
 Krantz, Albert 255
 Kranz, Herbert 346
 Kraus, Franz Xaver 435
 Krause, Friedhilde 240–241
 Krauss (könyvkereskedő) 231
 Krebs, Jean-Daniel 80
 Krejčová, Helena 116
 Krekwitz, Georg 332
 Kreskay Imre 350
 Krestiansky, Jobs 315, 317
 Kriesch, Wilhelm 345
 Kristóf György 283
 Krisztína (svéd királynő) 19–20
 Kríza Ildikó 110
 Kröll, Joachim 78–79
 Krummacher, Hans-Henrik 80
 Krüss, Hugo Andras 241
 Kubicza Pál 395
 Kubina József 397
 Kubinyi Ferenc 436
 Kudela, Jiří 116
 Kulcsár Péter 245–259, 333
 Kummer Antal 312
 Kummer, Ladislaus 416
 Kunhegyi Miklós 432
 Kunotovic (nyomdász) 157
 Kurdwanów, Jacobus de 124
 Kurzböck-nyomda 307
 Kuttner, Stephan 14
 Kuzmik, Jozef 317
 Küllös Imola 196
 Künzle, Pius 5, 184
 Küry Klára 432
 Labincev, Ju. A. 466
 Labsánszky János 315, 317, 320
 Lackner Kristóf 301
 Laczkó András 330
 Laczkó Aranka 60
 Ladányi Sándor 77, 315
 Lafayette, Maria Joseph du Motier de 384
 La Fontaine, Jean de 273
 Lajos, I. (magyar király) 10–11, 14–15, 99, 120, 252, 435
 Lajos, II. (magyar király) 136, 252, 255
 Lajos, XIV. (francia király) 377
 Lánczy Gyula 396
 Lang, W. Helmut 386
 Láng István 227
 Láng Lajos 400
 Láng Mihály 400

- Langer, Eduard 189
 Lardreau, Guy 352–353
 Laskai, Andreas 336
 Laskai Csókás Péter 30, 34, 38–40
 Laskai Osvát 108
 László, I., Szent (magyar király) 73, 106, 195, 252, 432
 László, V. (magyar király) 252
 László Mihály 396, 400
 Latzkovits Miklós 350
 Lauf-Nobilis Judit 103–105
 Laufenberg, Heinrich von 142
 Lázár-család 270, 336
 Lázár János 332, 334, 336–338, 361
 Lázár Miklós 336
 Lebrecht Mihály 333
 Ledvinka, Václav 113–116
 Lehotzky Antal 398
 Lehrs, M. 149
 Leinbater Mihály 295
 Le Jay, Gab. Francisco 328–330
 Leleszi János 33
 Lendl Adolf 398
 Lengyel József 213
 Leopold, Alexander 239
 Leroquais, V. 142
 Le Sage 85
 Leskő József 462
 Lethenyei Imre 247
 Librowski, S. 119
 Liebardus, Carolus 409
 Lieli Pál 312
 Ligeti Ernő 57, 59–61
 Linder György 397
 Lindner Gusztáv 399
 Lingván Mihály 66, 68
 Linné, Carl von 368
 Lipót, I. (magyar király) 80, 320
 Lipót, II. (magyar király) 41, 324
 Lippai Sámuel 419
 Lippay György 245
 Lipsius, Justus 255, 405–406
 Lischerong Gáspár 196
 Liszt Ferenc 195
 Lisztes László 235
 Lobkowitz-család 115
 Lochner, Christoph 79
 Locke, John 92–93, 339
 Logofăt, Dumitru 161, 167–168
 Lórántffy Zsuzsanna 77
 Lorintz 261
 Losonczi István 334, 338
 Lósy-Schmidt Ede 406
 Löffel, Andreas 294
 Lókös István 461
 Löwe (pozsonyi könyvkereskedő) 231
 Löwei Sámuel 407
 Lubac, Henri 11
 Lucius, Ludovicus 369
 Lucskay Mihály 302–303, 306
 Ludányi Mária 110
 Ludolphus de Saxonía 144
 Lukács, Szent (evangelista) 36–37
 Lukács László 32, 317
 Lukács Móric 44–45, 48–49, 52, 54–55
 Lukácsy Béla 396
 Lukáts Gyula 397
 Lukcsics Pál 309
 Lukianosz 408–409
 Lukinich Imre 307, 348
 Lupas János 160–161, 172, 174, 263
 Lupaş, Marina I. 162, 263
 Luther Márton 21, 31, 35, 85, 150, 198, 234, 237, 320, 325
 Lymnington 345
 Machiavelli, Niccoló 85–86
 Macjuk, O. 306
 Madách Imre 195, 281–291
 Madarász József 398
 Madas Edit 6, 103–105, 105–106, 302
 Maffei, Domenico 2
 Magyar László András 407–412
 Magyary-Kossa Gyula 189
 Magyi János 123
 Mailáth János 51–52, 54
 Maior, Ioannes 404
 Maior, Petru 370
 Majakovszkij, Vlagyimir 277
 Majláth Béla 94–97
 Major Márton I. Brassai Major Márton
 Makarenko ezredes 273–274, 277
 Makkai László 315
 Makkai Sándor 59
 Makkai Zoltán 346
 Makó Pál 196
 Maksai Óse Péter 203–207
 Malagola, Carlo 4, 7, 14
 Malipiero, Giacomo 19
 Malonyay 278

- Mályusz Elemér 234
 Mandonnet, Petri 143
 Mangra, Vasile 263
 Manlius, Joannes 239
 Mannagetta (könyvkereskedő) 231
 Mannius, Joannes 420
 Manojlovics Gábor 400
 Mantuano Rezső 389
 Manutius, Aldus 16
 Márai Sándor 59
 Marcus d' Ephése 20
 Marczell Péter 83–87, 426–429
 Mareş, Alexandru 261
 Margalits E. 412
 Margit főhercegnő 141
 Margittai Péter 366
 Mária, Szűz 36, 109, 131, 140–142, 144–145, 148–149, 152, 186, 232
 Mária Anjou (magyar királynő) 252
 Mária királyné (Lajos, II. magyar király neje) 136–137
 Mária (nápolyi királyné) 99
 Mária Dorottyia (János nádor felesége) 234
 Mária Terézia (magyar királynő) 196–197, 225, 322, 405, 460
 Marinelli-König, Getrude 111–112
 Marinelli-Marcacci, Olga 5
 Mariosa Jakab 196
 Márki Sándor 58, 332, 334
 Márkus Rozália 376–388
 Marmontel, Belisaire 85
 Marosi Mihály 363
 Marosi-Molter család 363
 Marót Károly 58
 Marrow, J. H. 185–186
 Martinovics Ignác 431
 Martos Erzsébet, Z. 393
 Marx, Karl 277
 Márza, Eva 168, 260–268
 Márza, Iacob 168, 262
 Masen, Jacob 108
 Máté, Szent (evangélista) 36
 Máté Jánosné I. Ujfalvi Krisztina
 Matkó István 173
 Mátyás, I. (magyar király) 63, 98–99, 133, 252, 254, 435, 437
 Mátyás, II. (magyar király) 246–247, 253, 256, 258
 Mátyus István 363
 Maulbertsch, Franz Anton 309
 Maurer, Joseph 309
 Mauss (pesti könyvkereskedő) 231
 Mautter, Nicolaus 294
 Mazal, Otto 10
 Mazilu, Dan Horia 172
 Medgyesi Pál 366
 Mednyánszky Alajos 42
 Medvedich Balázs 198
 Megyer József 232
 Megyeri Zsigmond I. Sámbar Megyeri Zsigmond
 Mehmed pasa 73
 Mehmed, IV. (török szultán) 80
 Melich János 303, 333
 Melischek, Gabriele 112–113
 Méliusz Juhász Péter 21, 39
 Menhardt, H. 136, 138
 Merényi Lajos 67
 Merle 86
 Merzbacher, Dieter 465
 Mészáros István 335
 Meszlényi 88
 Metastasio, Pietro 231
 Meteş, Stefan 265
 Metternich-Winneburg, Clemens Wenzel Lothar 44–45, 55
 Mezey László 103–105, 122, 302
 Michael, Horst 149
 Michalek Mano 460, 462
 Micu-Klein, Inochentie 268
 Migazzi-család 270
 Migne, J.-P. 141
 Mihail Ştefan de Valachie 267
 Miha(j)lovits Andre 399
 Mihalik Sándor 429–432
 Mihályfalvi János 231
 Míka, Zdeněk 116
 Mike-család 270
 Mikes Kelemen 460
 Miklós Jutka 342–343
 Miksa, I. (magyar király) 252, 255
 Miksa, I. (német-római császár) 133–134, 136, 138, 141, 147–148, 153–154, 192
 Mikszáth Kálmán 98, 111, 396–399, 431
 Milde, Wolfgang 92, 465
 Milkau, Fritz 241
 Miller, Peter 92
 Milovanović, Nikolas 309–310
 Minio-Paluello, Laurentius 194
 Mirabeau, Gabriel Honoré Victor Riqueti de 381, 384
 Misalector Teutophilus 315

- Mišanič, O. V. 304, 306
 Miskolczi Csulyak István 333
 Mitrovics Gyula 283, 290
 Moerbeke, Guillelmus de 82–83, 194
 Moldvai Kiriak 167, 169–170, 175
 Molière, Jean-Baptiste 110
 Mollay Károly 62, 294
 Molnár Aladár 332
 Molnár Borbála 231
 Molnár István 374
 Molnár János 93, 195, 335
 Molnár Sámuel 374
 Mommsen, Theodor 195
 Monok István 4, 16–27, 93, 113–116, 237–239, 333, 357
 Monostory Klára 433
 Mortensen, Frau 83–84
 Mortzfeld, Peter 465
 Morvay Győző 282
 Moškoř, Milan 116
 Mossóczy Zakariás 22, 237
 Mózes (ószövetségi) 36–37, 203, 300
 Mózes András 370
 Mózes Huba 61, 109–111
 Möhle, Hans 147
 Möncke, Gisella 62
 Mulder, W. 186
 Munkácsy Mihály 195
 Munkácsy Mihályné 195
 Muntz, Johannes 189
 Muratori, Lud. Ant. 86
 Muşlea, Ioan 174, 264
 Musper, Heinrich Theodor 134–135, 147–151
 Muther, R. 134
 Mutius Scaevola 421
 Müller, Donat 93
 Münster, Sebastian 205, 255
 Mylius Conradus Niddanus 405

 Naamathites, Sophar 317
 Nádasy Ferenc 78–79, 196, 246, 248, 250
 Nádasy Tamás 67
 Nádasi János 419
 Nagy András 374
 Nagy Antal I. Fekete Nagy Antal
 Nagy Dániel 57–60
 Nagy Erzsébet 87–88
 Nagy György 110
 Nagy Gyula 60
 Nagy István 110, 358, 374

 Nagy József 368
 Nagy Lajos 277
 Nagy Mihály 341
 Nagy Miklós 394
 Nagy Sámuel 231
 Nagy Zsigmond 363
 Nagy Ajtai Huszár Antal 209
 Naláczi István 162
 Nánási István 369
 Nasturel, Udriste 172
 Návay Lajos 400
 Negker, Jost de 134
 Négyesy László 283
 Nekesch Schuller, Daniel 207
 Nemegeyi János 366
 Neményi Ambrus 396
 Nemeskéri Erika 111
 Németh Andor 59
 Németh G. Béla 281
 Németh Gyula 278
 Németh S. Katalin 78–82, 223–225
 Németh Mária 224–225
 Németh Noémi 22, 357
 Nemirovskij, E. L. 306
 Nesselrode, F. G. 208
 Neuberg és Führenberg (könyvkereskedő) 231
 Neumarkt, Johannes von 143
 Newenstein (könyvkereskedő) 231
 Nicolai (nyomdász) 167, 175
 Niccoló di Giacomo da Bologna 1, 5–6, 13, 15
 Nicolaus von Löwen 140
 Nicolaus de Lyra 203
 Nicolaus, Jiří 114
 Niemeyer, Chr. 93
 Niewöhner, Friedrich 466
 Nigrinus, Georg 114
 Nilles, Nicolaus 174–175
 Nixon, Howard M. 302
 Nobel Mór 430
 Notker Balbulus 141
 Novotný, Jan 115
 Nowacki, J. 125
 Nuska, Bohumil 115
 Nussbächer, Gernot 162

 Nyáry Jenő 49
 Nyáry Pál 73, 390, 395
 Nyási Demeter 123–124
 Nyíró József 57, 59–60, 434
 Nyíró Sámuel 360

- Oates, J. C. T. 189
 Odescalchy Arthur 396
 Odescalchi, Luigi 34
 Ohly, F. 186–187
 Ohridi, Ștefan I. Ștefan
 Ojtozi Eszter 307, 314–320, 404–407, 466–467
 Oktoich 306
 Oláh-család 66
 Oláh Ilona 67–68
 Oláh Miklós 22, 66–68, 237, 254
 Oláh Orsolya 67–68
 Oláhcsászár Miklós 66–68
 Oldenbourg, Friedrich 82
 Oltványi Ambrus 41
 Opitz, Martin 81
 Oporinus, Johannes 23
 Oprea (nyomdász, protopópa) 167–168, 170, 172
 Orbán, II. (pápa) 142
 Orbán Balázs 396–397
 Orbovai Jakusith András 311
 Ordericus Vitalis 353
 Orelli Zoltán 430
 Origenész 37
 Orléans hercege 384
 Orlovsky Géza 93
 Ormis, Ján V. 43
 Oros, Olexandr 306
 Orosius 255
 Orosz, Joseph v. 44
 Országh László 433–434
 Ortutay Gyula 279
 Ortvay Tivadar 137
 Osterwald, Joannes Fridericus 422
 Ostiensis 14
 Osvát Kálmán 56
 Ottó (magyar király) 252
 Ovidius, Publius Naso 81
- Őse-család 204
 Őse Péter I. Maksai Őse Péter
 Ötvös Péter 22
- Paál Árpád 57–58, 60–61
 Paas, John Roger 79
 Pach Zsigmond 277
 Pachenstein de Hallis 82
 Pachenstein, Georgius 82
 Pachenstein, Johannes 82
 Păcurariu, Mircea 173
 Padacz, W. 125
- Padányi Biró Márton 309, 312–314
 Paep, Johannes 237
 Paintner Mihály 419
 Pais Sámuel 366
 Paikoss Endre 404
 Pajorin Klára 23
 Pál, Szent 36–37, 170, 184, 427
 Palacios, Ferdinand 124
 Palágyi Menyhért 282
 Palecsek Iván 400
 Pálffy-család 189
 Palkovič 42
 Pálos Bernardin 42
 Palma Károly Ferenc 195–196
 Palmerston, Lord 426
 Pálóczi Horváth Ádám 231
 Pánek, Jaroslav 115
 Panka Károly 390
 Panzer, Georg Wolfgang 132, 189, 237
 Pap József I. Fogarasi Pap József
 Pápa Mihály I. Tóth Pápa Mihály
 Pápai Imre 77
 Pápai Páriz Ferenc 336, 362, 366
 Papp László 105
 Pappos 20
 Pasor, Georgius 405
 Pásztor Antal 345
 Pásztor Lajos 6
 Patachich Ádám 82, 193–198
 Pataki János 194
 Patykiewicz, W. 125
 Pauler Ákos 282
 Pauli, Johannes 150
 Paulus, N. 140
 Paupié, Kurt 113
 Pavel, Eugen 156–157, 168–170, 175, 261
 Pavercsik Ilona 106–107, 225, 320, 421–422
 Pawluk, T. 119
 Payr Sándor 67–68
 Pázmány Péter 198, 239, 350
 Peček, M. 228
 Péchy Tamás 396
 Pécsi Ferenc 73
 Péczeli József 231
 Pehm József 309, 314
 Pekár Gyula 398, 400–401
 Perczel Dezső 398
 Perényi József 101, 209–210
 Pergen (rendőrminiszter) 386
 Perna, Petrus 23

- Pešek, Jiří 113–116
 Pestalozzi, Johann Heinrich 92
 Pesty Frigyes 247, 395
 Péter, Szent (apostol) 36, 190, 427
 Peter Barth-féle könyvkereskedés 362
 Péteri Takács József 93
 Pethe Ferenc 202–203
 Petik Ambrus 335–336, 338
 Petki Barbara (Apafi György özvegye) 74
 Petki Zsuzsanna 422
 Petőfi Sándor 98
 Petrarka mester 134–135, 147–148, 150–152
 Petrenková, Emília 235–237
 Petrik Géza 106, 200, 202, 412, 415–416, 418, 421–422
 Petrov, Alexej Leonidovič 303, 306
 Petroszky Sándor 93
 Petrus de Barleoneibus 7
 Petrušević, Anton S. 304, 306
 Pétzeli József 322
 Pfeffer, Karl 426–427
 Pfeifer János 309
 Pfeiffer, Peter 465
 Pfister, Albrecht 300
 Picinardus, Hieronymus 19
 Pickering, F. P. 185
 Picco della Mirandola, Giovanni 408
 Pierre de Limoges 6
 Pindaros 85, 408
 Pinter I. Vietor, Hieronymus
 Pintér Gábor 350, 407, 418
 Pintér Márta Zsuzsanna 107–109, 109–111
 Pirckheimer, Biblialdus 409
 Pisa, Alfonso 32, 40
 Piscator, Johann 207
 Plantin, Christoph 23
 Planzer D. 184
 Platthy Mathias 424–425
 Plautus, Titus Maccius 110, 233, 301, 365
 Plecnik, Joze 228
 Plocek, Václav 113
 Plutarkhosz 20
 Pócsi Katalin 332–338
 Podmaniczky 234
 Pohlana (könyvkereskedő) 231
 Pokorny, Jiří 115
 Pole, Reginald 20
 Politianus 409
 Polikárp, Szent (Smirnai) 37, 162
 Pomaro, Gabriella 4
 Pomogáts Béla 56–61
 Pont Zsuzsa 350
 Poór János 377
 Popescu, Rodica 168, 261, 266
 Popović, Petrus 309
 Popovics György 399
 Popp, Vasile 156, 265
 Pór Antal 120
 Possevino, Antonio 31–32
 Pozsgay Imre 227
 Pöstyéni Tamás 121
 Pray György 196, 214
 Pražák, Jiří 113
 Preirer, Georg 294
 Proclus 20
 Procopius 255
 Prodan, David 370
 Prohászka Ottokár 100, 282
 Prokop, Gy. 120
 Prónay 234
 Pseudo-Longinus 20
 Pseudo Niccolò 6
 Ptašník, Joannes 305
 Ptolemaiosz, Claudius 20, 255
 Pukánszky Béla 48
 Pukánszky Kádár Jolán 315, 331, 351–352
 Puky Miklós I. Buzáki Puky Miklós
 Pulszky Ágost 395, 397, 401
 Pulszky Ferenc 41, 43–55, 94–97, 195, 395
 Pulszky Károly 396
 Pusch, Joannes 34
 Putilava, Gheorghe 160–161
 Pürer, Heinz 386
 Pyritz 78
 Raabe, Paul 464
 Ráday-család 230
 Ráday Gedeon 230–231, 320
 Ráday Pál 230–231
 Radnóti Aladár 278
 Radó Polikárp 194, 292
 Radocsay Dénes 194
 Radu (protopópa) 156
 Răduțiu, Aurel 159
 Radvánszky 234
 Radványszky Béla 396
 Rákócziak 373
 Rákóczi Ferenc, I. (erdélyi fejedelem) 237
 Rákóczi Ferenc, II. (erdélyi fejedelem) 222, 230–231

- Rákóczi György I. (erdélyi fejedelem) 77, 108, 155–156, 207, 264–265, 404, 407
 Rákóczi György II. (erdélyi fejedelem) 160, 173
 Rákóczi Pál 198
 Rákóczi Zsigmond 77
 Rákosi Mátyás 277
 Rákosi Viktor 398, 400
 Rambaldi, P. L. 435–436
 Ransanus, Petrus 254
 Ranschburg Gusztáv 189
 Rapant, Daniel 44
 Raț, Ștefan de Kișfalău, – Micești 266
 Rát Mátyás 425
 Ratdolt, Erhard 144
 Ravasz László 282
 Regéczi Horváth András I. Horváth András
 Regiomontanus, Joannes 187
 Reichersdorffer, Georg 332
 Reinhard, Franck 345
 Reizner János 77
 Rejtő István 111, 227
 Reményik Sándor 59
 Révai József 231–233
 Révay Péter 254, 311
 Rezey Sylvius 397
 Rháday 325
 Rhédei Zsigmondné 322, 361
 Rheder, Melchior 73
 Ribarič, M. 228–229
 Ribics Ferenc Xavér 312
 Richter, F. G. 93
 Richterová, Alena 115
 Riedl Frigyes 283
 Rimely Károly 137
 Rindfleisch, Daniel 69
 Ritter Károly 430
 Robertson, William 86
 Robespierre, Maximilien de 376
 Rohden, Peter Richard 346
 Rolny, W. 119, 126
 Román Sándor 396
 Romhányi Károly 131
 Rónay István 395–396
 Roosevelt 345
 Rosenbaum, Karol 52
 Rosenberg-család (Csehország) 115
 Rosenberg-család I. Széll-család
 Rosenfeld, Hellmut 78
 Roskoványi István 358
 Rosner Mátyás 332
 Rostaházy Kálmán 396
 Rosty Kálmán 419
 Róth Ernő 292
 Rotwicz, Melchior 73
 Rouse, Mary A. 3–4, 14
 Rouse, Richard H. 3–4, 14
 Rousseau, Jean-Jacques 92, 273, 339
 Rozgonyi Varga (Sutor) János 207
 Rózsa György 78–79, 81, 102–103, 227
 Rózsa Mária 112–113, 378
 Rozsnyai Dávid 371
 Rozsondai Marianne 98–99, 105, 295–302
 Royer Ferenc Antal 197
 Ruchon, François 428
 Rudas László 277
 Rudolf, I. (magyar király) 73–74, 246, 253, 255–258
 Ruh, K. 184–185
 Ruland, Martin 410
 Ruli aga 311
 Rumy Károly György 43, 47
 Rupert von Deutz 185
 Ruppelt, Georg 464
 Rus Iosif 266
 Rusu de Sibrel 265
 Rybisch, Gotfried 73
 Rysavá, Eva 116
 Sabellicus 255
 Sabov, Eumenij 303
 Sack, Vera 65
 Sajó Géza 194
 Sak, Jurij 303
 Saktorová, Helena 235–237
 Salamon (magyar király) 251
 Salamon Ferenc 282
 Salianus, Jacobus 255
 Sámbar Mátyás 419
 Sámbar Megyeri Zsigmond 419
 Sándor, VI. (pápa) 144
 Sándor, VIII. (pápa) 20
 Sándor István 417
 Sándor József 58
 Sandrar, Johann 81
 Sarbak Gábor 103–105
 Sárkány János 419
 Sárközy István 328, 330–331
 Sárói N. János 357
 Sartori, Franz 112
 Sartorius (nyomdász) 73
 Sashegyi Oszkár 385, 387

- Sasvári Dezső 292
 Sbardellati (Dudith) János Ágoston 16
 Scaliger, Josephus Justus 255
 Scaliger, Julius Caesar 409
 Schaller, Jacobus 237
 Schäufelein, Hans 147
 Schaumberg, Georg I. von 298, 300
 Schedel, Hartmann 143, 182
 Schedius Lajos 233
 Scheffczyk, L. 185
 Scheffer 345
 Schelwer-család 270
 Scheiber Sándor 292
 Scheidig, W. 147
 Scherr, T. 93
 Scheurl-család 62
 Scheurl, Christoph (II) 66
 Scheurl, Siegfried Freiherr von 62
 Schiller, Johann Ch. 86
 Schlözer, August Ludwig 212, 214, 321, 326–328, 340
 Schmidt, Hans 239
 Schmidt-Biggemann, Wilhelm 333
 Schmidt-Glinzer, Helwig 464
 Schmidt-Künsemüller, Friedrich Adolf 241
 Schneider, Cornelia 300
 Schneider, Heinrich 298
 Schneider, K. 142, 144
 Schnitz 345
 Scholtz János 272
 Schonaeus, Cornelius 301
 Schooner, Hugues 2–3, 14
 Schottenloher, Karl 66
 Schönberg, Oswald 466
 Schöndorf, K. E. 144
 Schönfeld-nyomda 115
 Schönsperger, Hans 132
 Schönsperger, Johann, id. 133–134
 Schönsperger nyomda 147, 150
 Schöpflin Aladár 286
 Schramm, Hans Peter 177–183
 Schreck, Wolfgang 34
 Schreiber Frigyes 397–398
 Schreiber, W. L. 142
 Schroeder, Klaus H. 81
 Schuhardt, Christian 287
 Schulte, J. F. von 121
 Schultingius, Cornelius 301
 Schulz, J. H. 93
 Schulzer, 92
 Schumacher, J. 410
 Schütz Antal 100
 Schütz, Walter 112
 Schwarz, Blasi 295
 Schwegler Kristóf 195
 Sebastianovich Ferenc 196
 Sebestyén György 102–103
 Sebestyén Kálmán 463
 Sebestyén Mihály 203–207, 357–375
 Seethaler, József 112–113, 189–192
 Segesvári Bálint 408
 Segesvári Lajos 231, 405–406
 Seidlitz, W. von 151
 Seisenegger, Jakob 136
 Senckenberg és Kayserling (könyvkereskedő) 231
 Sepsi Andrea 110
 Šerban Cantacuzino (Havasalföldi fejedelem) 163
 Seregély István 99–100
 Servet Mihály 39
 Seuse, Heinrich 184–186
 Shamotulanus, Georgius 121
 Sheridan 467
 Siderius János 407
 Siklós Margit 434
 Silagi, Denis 41
 Silvan Othmar 139, 147
 Silvestru (szerzetes) 156–158
 Šimeček, Zdenek 115
 Simeon (ószövetségi) 199
 Simler, Josias 16
 Simon János 358, 362, 364–365, 368
 Simonescu, Dan 260–261
 Simonič, Simeon Stefan 303
 Simonyi Iván 396
 Simonyi Zsigmond 195
 Simonyi-Semadam Sándor 399–400
 Šincai, George 158
 Šindelář, Karel 116
 Sincerus 44
 Sinclair, Upton 277
 Singrenius, Johannes 190–192
 Sipos Domokos 58, 60
 Sipos-Richter Teréz 439
 Sisics Nándor 400
 Skarga, Piotr 349
 Slapan György 295
 Sluterus, Severinus 406
 Smetana, Ján 236
 Smolová-Kropáčová, Věra 115
 Smrček, Otto 116

- Soffy (perzsa császár) 63
 Sokolowski, A. 124
 Solohov, Mihail 277
 Solf, Sabine 464
 Soltész Zoltánné 194, 237–239, 240–241, 293
 Sólyom Jenő 234
 Somkuti Gabriella 93–97, 224
 Sommer, Cornelius 194
 Sommervogel, Carlos 315
 Somogyi István 346
 Somogyi (Csizmazia) Károly 87–88
 Somogyvári Gyula 232
 Somossy Ignác 395
 Sonnenfeld Adolf 341, 343
 Sonnevend Péter 100
 Sóos András l. Szűcs András
 Soós Ferenc 404
 Soperling, G. 410
 Sophoklész 85
 Sóron László 100
 Spahr, B. L. 79
 Spányik Glicér 93
 Spielenberg Sámuel 368
 Spielmann Mihály 205–206, 358, 364
 Spranger, Eduard 287
 Sréter Alfréd 397
 Stamprech, Franz 379, 385
 Stanislaus, Szent 421
 Staud Géza 196, 301, 461
 Stäudlin, Carl Friedrich 87
 Ștefan Tipografal 265
 Ștefan Mihai 267
 Ștefan, Simion 156–159, 170, 262–266
 Stefanidze l. Istvanovics, Mihai
 Stefansvili l. Istvanovics, Mihai
 Stegmüller, O. 142
 Steinbeck, John 277
 Steiner, Hans 148, 150
 Stejskal, Karel 114
 Stelzer, Winfried 13
 Stepán István 73
 Storno 271
 Ștrempel, Gabriel 156, 159
 Strabon 81, 255
 Strohmayer (besúgó) 231
 Strutz, Barbara 465
 Stuhlmann, M. H. 84
 Štúr 52
 Sugár István 68
 Suhites, Baldad 317
 Surmin György 399
 Šuštar, B. 229
 Svatos, Michal 114
 Svatošová, Hana 116
 Swift, Jonathan 467
 Sylvester Péter János 217
 Szabó András 196, 358, 369
 Szabó Dávid 322
 Szabó Dávid l. Baróti Szabó Dávid
 Szabó Ervin 100
 Szabó Ferenc 110, 398
 Szabó Géza 418
 Szabó György 61
 Szabó István l. Szombati Szabó István
 Szabó Károly 28, 74, 155, 158, 170, 304, 309, 315, 417, 419–420
 Szabó Lőrinc 59
 Szabó Miklós 203–204
 Szabó Péter 110
 Szabó Sámuel 366
 Szalai Zoltánné 296
 Szalárdi János 371
 Szálka Irma 315
 Szamosközy István 73
 Szamotulski, Grzegorz 121
 Szántó (Arator) István 31–32, 349
 Szántó Tibor 194, 198
 Szapáry Györgyné 271
 Szaplóczay Miklós 398
 Szász Károly 282, 288–289, 397, 400
 Szász Zsombor 399
 Szászký-Tomka János 231
 Szathmári Pap Mihály 320, 322, 406
 Szathmári Sámuel l. Váradi Szathmári Sámuel
 Szatmár-Némethi Mihály 366
 Szatmárnémeti Pap István 334–335, 338
 Szauder József 223, 230
 Szczucki, Lech 17, 23
 Széchen grófok 270
 Széchényi Ferenc 112, 231
 Széchényi György 77
 Széchényi István 44–45, 47, 271, 273, 283
 Széchényi János 271
 Széchényi Júlia 98
 Széchényi Lajos 97
 Széchényi Móríc 271
 Széchenyi Tivadar 398
 Szécsi Domonkos 12
 Szecskó Károly 462

- Szegedy János 200
 Székely Ádám 93
 Székely György I. Dózsa György
 Székely Jakab 63
 Székely László 162
 Székely Márton 358–359, 366
 Székely Mihály 430
 Szekfű Gyula 10, 348
 Szelényi Ödön 339
 Szelepcsényi György 315
 Szelestei N. László 66–68, 82, 99, 106–107, 193–
 198, 225, 238, 417–423
 Széll (Rosenberg) család 270
 Szenci Molnár Albert 198, 206, 333, 407, 409
 Szende Katalin 294
 Szendrei Janka 103–105
 Szentes Reginald 108
 Szentgyörgyi István 60
 Szentgyörgyi (esperes) 331
 Szentimrei Jenő 57–61
 Szentirmai, A. 124
 Szentiványi Dezső 309
 Szentiványi Márton 420
 Szentiványi R. 123
 Szentkereszty Pál 200
 Szentkirályi Zoltán 399
 Szentpéteri Hodor József 231
 Szent-Simoni József 405
 Szép Beáta 328–331
 Szepessy Tibor 23
 Szepsi Csombor Márton 333–334
 Szerdahelyi György 196
 Szigeti István 207
 Szigeti Kilián 292
 Sziklay László 45–46, 52
 Szikszai Hellopaeus Bálint 198
 Szilágyi András 110
 Szilágyi Dezső 395, 397–398
 Szilágyi Farkas 371
 Szilágyi Ferenc 83–84, 463
 Szilágyi Gábor 352–353
 Szilágyi Imre 228–229
 Szilágyi József 358
 Szilágyi Mihály 358, 364
 Szilágyi Sámuel 231
 Szilágyi Sándor 77, 130
 Szilárdy Zoltán 232
 Szily Kálmán 334
 Szinnyei József 87, 100, 226, 246, 303, 315, 404–405,
 407–408, 415, 418, 424
 Szlabey Györgyi 439
 Szluha László 94
 Szokolai Dániel 331
 Szokolyai Anderkó István 404
 Szombati Szabó István 57
 Szontagh Gusztáv 424
 Szontagh Pál 288, 396
 Szőnyi Éva 224
 Szőnyi Virág Mihály 405
 Szörényi Sándor 418
 Szörényi László 196
 Sztálin, Jozsif Visszarionovics 277
 Sztarchich Lőrinc 413
 Sztelhó Gábor 235
 Sztřípszky Hiador 158, 163, 166, 168–171, 304, 306,
 419
 Szucsics Pál 195
 Szuhány Ferentz 323
 Szujski, J. 124
 Szűcs András 206
 Szünésziosz 408–409
 Tabéry Géza 56–57, 59, 61
 Tacitus, Publius Cornelius 81
 Takács József I. Péteri Takács József
 Tállyai Pál 256
 Tamás, Szent (Aquinoi) 3, 82, 143
 Tamás Lajos 158
 Tamás Pál 227
 Tángl, M. 118
 Tannstetter, Georg 190–192
 Tapolcsányi Gergely 232
 Tapolczai Bertalan 122
 Táray Andor 396
 Táray Ferenc 60
 Tárnai Andor 186, 348
 Tasso, Torquato 86
 Tauscher Béla 400
 Tavernerius, Amatus 237
 Taxonyi János 335
 Telegdi Miklós 22, 418
 Teleki 112, 214
 Teleki-család 362
 Teleki Géza, gr. 347
 Teleki Imre 321, 327–328
 Teleki Jánosné 361
 Teleki József 362
 Teleki Józsefné 361
 Teleki László 362
 Teleki Mihály 362

- Teleki Pál 334, 400
 Teleki Sámuel 325, 362–363
 Teleki Sándor 398
 Telgársky, Jozef 236
 Témáni Elifáz 314–320
 Temesvári Pelbárt 108, 144
 Tepelea, Gabriel 265
 Terbe Lajos 348
 Terentius, Publius Terentius Afer 301
 Tertullianus 37
 Tétsi Miklós 358, 360–361, 368, 371
 Deutsch 204
 Thallóczy Lajos 173
 Thaly Kálmán 399
 Theiner, Agustinus 10
 Themanites Eliphaz (álnév) I. Témáni Elifáz
 Theodosie (havasalföldi metropolita) 173
 Theofil püspök 166, 173
 Théophrastes 20
 Therszitész 408
 Thioly, F. T. 427
 Thököly Imre 431
 Thukyrides 20
 Thun Leó 44
 Thuránszky Pál 217
 Thury Etele 405, 407
 Thurzó György 237
 Thurzó János 305
 Tiepolo 276
 Tímár Kálmán 193, 197
 Tisza István 400
 Todoreszku 167–168
 Toldalaghi László 361
 Toldalagi Mihály 422
 Toldy Ferenc 88–89, 137, 195, 463
 Tolnai Gábor 336
 Tolnai Vilmos 281–291, 348
 Tolsztoj 277
 Toma (nyomdász) 167, 170
 Tomescu, Mircea 260–264
 Tomicki-család 69
 Tomka-Szászky János 335
 Tommaso Amadeo da Ferrara 123
 Tompa László 59–60
 Tompa Mihály 98
 Tonk Sándor 22, 203–204, 207, 350, 357–358
 Topai, Toma 161
 Topic, Franz 115
 Tordai Ádám 350
 Torma Károly 49
 Toroczka Ferenc 207
 Torstensson, Lennart 19
 Tóth András 225
 Tóth Árpád 59
 Tóth Kálmán 395
 Tóth Pápa Mihály 93
 Tóth Péter 110
 Tóth Sándor I. Kovásznai Tóth Sándor
 Tóth Tihamér 100
 Tótfalusi Kis Miklós 172, 198–199, 202–203, 365
 Töppler 272
 Török József 128
 Transchenfels Emil 398, 400
 Trapp 339–341
 Traszümakhosz 408
 Trausch, Joseph 207
 Trefort Ágoston 48
 Trenck, Friedrich 377
 Treugosorius Irenophilus 314
 Triod 306
 Tritheim 255
 Trócsányi György 390
 Tröster, Johann 80
 Trusen, W. 117
 Tsétsi János 407
 Tumlér, Ján Jozef 424
 Turóczi-Trostler József 79, 81, 409
 Turrerinus, J. A. 361–362
 Tüll Alajos 335
 Türr István 195
 Tüskés Gábor 110, 348–350, 413, 464–466
 Udvari István 101, 307
 Ugron Gábor 399
 Újfalvi Krisztina 320, 322–323
 Ulanowski, B. 119, 124–126
 Ulászló, I. (magyar király) 252
 Ulászló, II. (magyar király) 65, 136, 252
 Ullein–Reviczky Antal 345
 Ulrich, Anton hg. 78
 Unterkircher, Franz 133, 136, 138–139
 Urbach, Ioannes 121
 Urfus, Valtentin 115
 Utitz, Josef 286
 Uzsai János 1, 7, 10, 12, 122
 Ürményi Bernát 397
 Ürményi József 93
 Ürményi Miksa 395
 Vadász Sándor 377

- Vagnolus de Mevania 122
 Vajda Sámuel I. Csernátomi Vajda Sámuel
 Vajkovic Imre 195–196
 Valach, Julius 305
 Valentin, Jean-Marie 110
 Vály András 321, 323–325
 Vanvilliers 85
 Váradi Baranyi László 334–335, 338
 Váradi Szathmári Sámuel 406
 Várady Balázs 193
 Várady Gábor 395
 Várdai Béla 283
 Varga András 16
 Varga Imre 107–109, 110, 232–233, 350–351, 460–462
 Varga Imréné 294
 Varga János I. Rozgonyi Varga János
 Vargha 185
 Vargha B. 330
 Vargha György 334
 Vargha Zoltán 426
 Várhelyi Ilona 110
 Varjas Béla 257
 Váró Ferenc 206
 Vas Béla 432
 Vásárhelyi 368
 Vásárhelyi János 193
 Vásárhelyi Judit 333, 406
 Vásárhelyi Pál 432
 Vásári Miklós 12–13
 Vass Sámuelné 211
 Vasiliu (protópópa) 168
 Vay 234
 Vay Borbála I. Teleki Jánosné
 Vazul, Szent, Nagy 37
 Vecsei I. Vetsei
 Vécsey Tamás 395
 Vekene, Emil van der 241–242
 Vekerdi László 227
 Velencei Katalin 235–237
 Vencel, IV. (cseh király) 114, 133
 Veres Gáspár I. Bojthi Veres Gáspár
 Veres József 397
 Veress Endre 13, 28, 30, 34, 155
 Verestói 322
 Verestói György, ifj. 405
 Vértesy Miklós 194
 Vesalius 23
 Veszprémy László 103–105
 Vetsei (Pataki vagy Pap) István 334, 338
 Vetulani, A. 121
 Viczián János 100
 Vietor, Hieronymus 190–192
 Vietor és Singrenius-féle műhely 190–192
 Vígh Károly 42
 Vigyázó Ferenc 296
 Villers, Charles François Dominique de 85
 Vincent, Antoine 203–204
 Vincent, Franz von 209
 Vincent, Maria Magdalena 209
 Vinci Zoba János I. Zoba, Ioan
 Vincze Gábor 417
 Viola Ernő 328
 Virág Mihály I. Szőnyi Virág Mihály
 Viski János 374
 Vita Zsigmond 207
 Vitályos László 341–343
 Vitéz Imre 321, 323
 Vitéz János 187, 194
 Vitéz József 323
 Vitovský, Jakub 114
 Vitus (prépost) 114
 Vizi Mária 110
 Vizkelety András 62, 78, 103–105, 132, 140, 143–144, 146, 194, 302
 Voetius, Gisbertus 404
 Voigt Vilmos 196
 Voinovich Géza 281, 283, 285
 Voit Krisztina 269–280, 345–347
 Volkmann, Ludwig 435
 Volkmann, Rolf 240–241
 Voltaire, François Marie Arouet 85, 273, 467
 Vossius, Isak 19, 21
 Vovko, A. 229
 Völker, P. G. 140–141, 146
 Vörös Antal 196
 Vörösmarty Mihály 49, 102–103
 Vuillemin-Diem, G. 83
 Wackernagel, Ph. 141, 143
 Wagner, Blaszij 292
 Wagner, Ernst 80
 Wagner József 396
 Wagner Károly 196
 Waldapfel József 277
 Walde, Otto 16–20, 27
 Wallenstein, Emanuel 254
 Walter Gyula 59
 Wappler cég 368
 Wass Krisztina 360

- Weber 283
 Wehli Tünde 1, 103–105
 Wehmer, C. 133–134
 Weigel, Johann Christoph 329–330
 Weingand-Wigand és Köpff (könyvkereskedő) 231
 Weiteni Orbán 294
 Weller Emil 132, 314–315, 317
 Wenzig, Joseph 43
 Werbóczy István 200–202
 Werner, Arnold 465
 Werner Györgyné 434
 Werner Gyula 400
 Werthes, Klemens 331
 Wesselényi Miklós 49, 273
 Weszprémi István 198, 407, 417
 Weyrauch, Erdmann 465
 Wężyk, Piotr 69
 Wicken, Georgius 408
 Widmann, Hans 298
 Widmanstetter-féle nyomda 239
 Widmanstetter, Georg 239
 Willeumier-Schalij, J. M. 185
 Wilmart, A. 142
 Wimpfeling, Jakob 141
 Winckler, Michaelis 132
 Windisch Éva, V. 77, 222–223
 Windisch Károly Gottlieb 333
 Windischgrätz, Gottlieb von 80
 Winkler Mihály 136–137
 Winkler Pál 193, 197
 Winsch 345
 Wissin, Kaspar Zacharias 115
 Winterburger-műhely 189
 Witte, Karl 435–436
 Wittenbach 371
 Wix Györgyné 224
 Wizdálková, Bedriska 114
 Wójcik, W. 124, 126
 Wolf-Dieter, Otte 465
 Wolff-Christian 336
 Wolff, Samuel 69
 Wülpacher 1, 14
 Xenophon 85
 Ybl Miklós 390
 Zágoni István 60
 Zahn, Peter 181
 Zamponi, Stefano 4–5, 14
 Zápolya János 108
 Zay 234
 Zay Károly 53
 Zedler, Albrecht 300–301
 Zedler, Gottfried 298
 Zedlitz báró 44–45
 Zeiller, Martin 81
 Zelenyák János 400
 Zelliger Alajos 88
 Zeman, Herbert 42
 Zeyk János 214
 Zichy Jenő 396, 399
 Zichy Péter 421
 Zilahi 322
 Zilahi Sámuel 231, 358, 365, 368–369, 371
 Zimmermann, H. 147
 Zinner, Ernst 189
 Zluny Frangepán Anna 67
 Zoba, Ioan (din Vint) 161, 163, 166–169, 266
 Zollikofer, Georg Joachim 85
 Zoványi Jenő 77, 317, 404–407, 419
 Zrínyi Ádám 96–97
 Zrínyi Miklós 47, 52, 79, 93–97, 222, 231
 Zrínyi Péter 80
 Zsámboki János 22, 69, 233, 245, 254
 Zsatkovics Kálmán 303
 Zsigmond (magyar király) 252
 Zsigmond, III. (jengyel király) 306
 Zsók Béla 110
 Zsolt Béla 57, 59

A 14–15. századi bolognai egyetem könyvkultúrájának egy magyar vonatkozású kódexe

Az Österreichische Nationalbibliothek Cod. 2042. jelzetű 14. századi kódexe Johannes Andreae *Glossa ordinaria in Librum sextum*, valamint *Lectura in arborem affinitatis* című művét tartalmazza. Az 1350-es évekre datált, Niccolò di Giacomo da Bologna fiatalkori miniaturáival és műhelyében készített díszítéseket is tartalmazó kézirat 1548-ig Magyarországon volt használatban. Az egykori Hofbibliothekben 1576 óta tartják számon.¹ A kódexszel eddig csak művészettörténeti szempontból foglalkoztak. Ennek alapján téves következtéseket vontak le a kódex magyar tulajdonosára, használgójára.² A kodikológiai vizsgálat kibővítette a kutatási szempontokat és új eredményre vezetett.

Johannes Andreae (†1348) kánonjogásznak a bécsi kódexben lévő két műve a középkori kánonjogi oktatás klasszikus tananyagába tartozott. Az ún. *libri extraordinarii* közé sorolták. Ez azt jelentette, hogy nemcsak a professzorok, hanem a tanítás engedélyével rendelkező diákok is előadhatták a benne foglaltakat.³ A középkori egyetemeken az oktatás alapja a *lectura* volt. A *ius canonum* (kánonjog) esetében az egyházi jogszabálygyűjteményekben (*Decretum Gratiani*, *Decretales*, *Liber sextus*, *Clementinae*) a tanár az előírt szövegrészt (*textus*) felolvasta (*lectio*), majd magyarázatot (*glossa*), illetve kommentárt (*lectura seu commentaria*) fűzött hozzá. A tanárok kötelesek voltak a meghatározott rend szerint előadni a jogforrást. Az előadásról a tanulók diktálás

¹ 1548-ból német nyelvű bejegyzés olvasható a kódex f. 118v-n: „Herr dem Will geschech Wülpa-cher.” A kódex hátsó kőtestáblájának belső oldalán az alsó pergamenvisszahajtás alatt a M 4002 jelzet található, amit már Hugo Blotius bécsi udvari könyvtáros adott a kötetnek 1576 előtt. Vö. *Kódexek* 108.

² *Kódexek* N. 65. – Wehli Tünde felkérésére foglalkoztam a kódex lehetséges magyar tulajdonosának azonosításával. KÖRMENDY Kinga: *Megjegyzések Uzsai János kódexéhez*. In: HOFFMANN Edit: *Régi magyar bibliofelek*. Előszó, jegyz. szerk. WEHLI Tünde. Bp. 1992. 221–222.

³ ERDŐ Péter: *Introductio in historiam scientiae canonicae*. Praenotanda ad Codicem. Roma, 1990. 80–81, 85. Itt köszönöm meg Erdő Péternek a kódex kánonjogi problémáinak megoldásához adott segítségét.

alapján jegyzetet készíthettek. Nehézséget okozott mint az oktatásban, mind a tanulásban, hogy a jogforrás-szövegek nehezen voltak hozzáférhetők.⁴

Az egyetemek különböző fakultásain tartott előadások alapjául szolgáló művek szövegeit tartalmazó, ún. egyetemi kéziratoknak a középkori egyetemek mellett külön másolási gyakorlata alakult ki.⁵ Az ún. stationarius a nála elhelyezett mű kéziratát meghatározott díj ellenében másolásra kölcsönadta. De nem a teljes művet, hanem csak annak egy részét, azt meghatározott terjedelmű másolási egységekre, ún. peciára bontva.⁶ A peciára bontott mű kéziratát, amelynek szövegét az egyetem hivatalosan ellenőrizte és amelynek sokszorosítását felügyelte, exemplarnak nevezték.⁷ A másoló mindig egy peciát kapott másolásra, és ezt lemásolva kölcsönözte és másolta a következőt. A visszakapott peciát a stationarius egy másik másolónak kölcsönözte ki. Egy művet ezzel a módszerrel egyidőben több példányban lehetett sokszorosítani. Nem egy másolat készült az egymás utáni részek (ívfüzetek) egyidőben való másolásával, ahogy a nagyobb másolóműhelyekben eddig is dolgoztak. A stationarius közreműködésével készült másolatok lapszélén mindig jelölték a lemásolt vagy a következő pecia számát. Általában a p., p^a, pe, pec. rövidítést használták, római számmal együtt. A pecia-jellel megjelölt szövegkezdet, ill. szövegvégződés alapján lehet azonosítani az azonos exemplarról készült másolatokat, az egyes exemplarokat, valamint azonnal felismerhetők az egyetemi könyvkultúrához tartozó kéziratok.⁸

A kutatás számára biztos támpontul az eddig ismert egyetemi kéziratok és az egyetemek statutumai szolgálnak, amelyek szabályozták a stationarius mű-

⁴ MAFFEI, Domenico: *Un trattato di Bonaccorso degli Elisei e piu antichi statuti dello Studio di Bologna nel manoscritto 22 della Robbins Collection* = Bulletin of Medieval Canon Law. New series. 5 (1975). 101. — *Handbuch* 73–75.

⁵ A Biblia, Sententiae, a kánon- és civiljog, orvostudomány, ezek magyarázatai, valamint a filozófia, teológia, beszéd- és legendagyűjtemények hivatalosan előadott szövegeiről készült másolatokban találunk ún. pecia-jeleket. Nem találunk viszont az ún. nem egyetemi kéziratokban, azaz a liturgikus kódexekben és egyéb, kisebb, meghatározott közösség számára másolt kéziratokban. Vö. *Destrez* 19–20.

⁶ A pecia vagy petia középkori latin terminus technicus, darabot jelent. A legváltozatosabb szövegkörnyezetben fordul elő. Pl. földdarabka, szövedarab. Így jelenti a könyvnek azokat a darabjait is, amit még nem kötöttek össze. Vö. *Schooner* 17–18. A pecia szó ez utóbbi értelemben használatos a nemzetközi könyvtörténeti szakirodalomban a nemzeti nyelvű alakok mellett. A magyar nyelvben a pecia szónak *pecé* és *pecéz* főnév és igealakban a körülhatárolás, kijelölés értelme van meg, beleértve a könyvben való jellel megjelölést is, elsősorban a régebbi nyelvhasználatban. Vö.: CZUCZOR Gergely — FOGARASI János: *A magyar nyelv szótára*. Pest, 1870. 5. köt. 129–130. A magyar nyelvű könyvtörténeti szakirodalomban egyedül Gábel Asztrik foglalkozott a pecia-jeles kódexek problémájával. Ő ív-nek fordította a pecia szót. Vö. GÁBEL Asztrik: *A középkori kéziratok identifikációja és lokalizációja*. Liturgikus és egyetemi kódexek. = MKSz LXI (1937). 299–300. Mivel az ív a kodikológiában füzet jelentéssel nem ugyanazt a részegységet jelöli mint a pecia, részünkről a nemzetközi szakirodalomban is használatos pecia kifejezést megtartva, pecia-jeles vagy pecia-jellel ellátott kéziratok megnevezéssel említjük az egyetemi kéziratokat.

⁷ *Fink-Errera* 242.

⁸ *Schooner* 20–21, 27.

kódését is. Ezek alapján az 1270–1350 közötti időszakból rendelkezünk leginkább feltárt forrásokkal. Sajnálatos tény, hogy a kódexkatalógusok csak kivételes esetekben tüntették fel a kódexekben lévő pecia-jeleket. Ez nagyon megnehezíti a források áttekintését és a módszer elterjedésének megfigyelését.⁹ A kutatók jelenlegi tapasztalata szerint az egyetemeken a 13. század közepétől lehet a pecia módszerrel történt másolás rendszerességét nyomon követni. Az alkalmazás kizárólagos elsőbbsége Bologna ill. Párizs javára az eddig ismert és feldolgozott kéziratok alapján nem dönthető el. Párizsban a teológiai előadások és a *Biblia*, Bolognában a jogi oktatáshoz szükséges jogforrások kerültek először pecia módszerrel sokszorosításra.¹⁰ A párizsi stationariusok tevékenységének kutatói azon a véleményen vannak, hogy a módszert Bolognából vették át, és a párizsi egyetem sajátos szükségleteinek megfelelően alakították ki. Ebben a folyamatban döntő jelentőségűnek látják a domonkos tudósok tevékenységét.¹¹

A pecia-jeles egyetemi kéziratokra Aquinói Szent Tamás műveinek kritikai kiadása kapcsán figyeltek fel. Az első összefoglalás ebből kiindulva Jean Destrez munkája. A mai napig alapműként számoltartott tanulmányának az a végkövetkeztetése, hogy mindig egy exemplarról másoltak, és a stationariusok tevékenysége teljes mértékben megfelelt az egyetemek által előírt szabályoknak. Ezt a merev és változatlan szabályosságot a későbbi kutatás ugyan nem látja igazolhatónak, de óriási, az eredeti kéziratok vizsgálatain alapuló anyagismertetést ma sem lehet figyelmen kívül hagyni.¹² A jelenkori kutatásnak továbbra is Aquinói Tamás életművének szövegkritikai problémái, a kéziratok hagyomány, a középkori autográf és hiteles szöveg fogalma, valamint az ehhez kapcsolódó terminus technikusok fogalmi tisztázásai állnak a középpontjában.¹³ A mintapéldány, illetve a több exemplar léte, azonosítása elsősorban a középkori jogtörténet forrásainak feltáróit és kutatóit foglalkoztatta és foglalkoztatja.¹⁴

⁹ Uo. 25–26. – Pecia-jelzést és másolásra vonatkozó bejegyzést közöl BARTONIEK Emma az Országos Széchényi Könyvtár Cod. 65. jelzetű, 14. századi itáliai civiljogi kódexéből. L. Uő.: *Codices latini medii aevi*. Bp. 1940. 54–55.

¹⁰ Schooner 25.

¹¹ Rouse 78–85. – A koldulórendek konventjeinek nagy szerepére a módszer elterjesztésében l. még Schooner 27–28.

¹² Destrez 11–42. – Destrez kéziratok hagyatékáról l. BATAILLON, Louis Jacques: *La fond Jean Destrez-Guy Fink-Errera à la bibliothèque du Saulchoir*. In: *La production du livre* 13–15.

¹³ *La production du livre* 12, 155–252, 285–308.

¹⁴ BATTELLI, Giulio: *Le pecie della glossa ordinaria al Digesto, al codice e alle decretalii in un elenco bolognese del trecento*. In: BATTELLI, G.: *Scritti scelti*. Codici, Documenti, Archivi. Roma, 1975. 397–418. – Uő.: *Osservazioni sull' Exemplar*. In: *La production du livre* 115–123. – GENEST, Jean-François: *Le fonds juridique d'un stationnaire italien à la fin du XVIIIe siècle: matériaux nouveaux pour servir à l'histoire de la pecia*. In: *La production du livre* 133–154.

A mintapéldány szövegének sokszorosításával foglalkozó stationariusok működése azonban nemcsak előnyt jelentett az egyetemek számára. A növekvő visszaélések megszüntetésére az egyetemek testületi erejük megerősödésével ellenőrzésük alá vonták a pecia kölcsönzésének és másolásának folyamatában résztvevőket.¹⁵

A bolgónai egyetem 14. század eleji statutumai előírták az oktatás módját, a hivatalos tananyagot, szabályozták és ellenőrizték a másolásra kerülő tananyag szövegének a hitelességét, a stationarius és a librarius működését, tevékenységét.¹⁶ Az exemplar szövegének hitelességére, a jó szövegre az ún. peciariusok ügyeltek. Bolognában 6 peciariust választottak. Az ultramontánokat és az itáliaikat 3-3 személy képviselte. Ők évente kijelöltek egy helyet, ahol a stationariusoknak kötelező volt az exemplarokat bemutatni. A szövegellenőrzés után kötelezték őket a szövegromlás helyeinek, ill. a rossz szövegű pecia, a *pecia corrupta* vagy *pecia falsa* kijavítására. Ezzel (a stationarius költségén) külön személyt, correctort bíztak meg.¹⁷ A javítás tényét jelölték, cor[rectum] jelzéssel. A statutumok azt is előírták, hogy az egyes művek hány másolható peciára voltak bonthatók, ezek száma és ára szintén meghatározott volt. E taxatio alapján a Bécsben lévő Apparatus Johannis Andreae super sexto libro decretalium „sunt XVIII et dimid. quaterni, taxati VII sol.”¹⁸

A szakirodalomban ismertetett pecia-jelzéssel ellátott Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázatokban azonban ettől eltérő pecia számjelzésekkel találkozunk. G. Pomaro a firenzei könyvtárak pecia-jeles kánonjogi kézíratainak feldolgozásakor olyan Johannes Andreae kommentárral ellátott *Liber sextus* exemplarokat ismertetett, amik 35 ill. 37 peciából álltak. Közülük a 37 peciát tartalmazó kézirat olasz eredetű.¹⁹ S. Zamponi a jogi kéziratok exemplar 29 problémáival foglalkozva arra a következtetésre jutott, hogy az egyetemek álláspontjában az exemplarokkal kapcsolatban két időszakot lehet megkülönböztetni. Az első időszakban a meghatározott és szigorúan megkövetelt pecia-szám, a meghatározott másolási díj az exemplar egyedi voltát volt hivatva biztosítani. A második időszakban a stationariusnál elhelyezett exemplar gyakorlati hasznosításáról volt szó. Abban az esetben, ha a kereskedelem törvényei kikényszerítették, több egyidejűleg érvényes exemplar lehetett. A másola-

¹⁵ Rouse 46. L. még: ROUSE, Richard H. – ROUSE, Mary, A.: *A könyvkereskedelem a párizsi egyetemen a XIII. század második és a XIV. század első felében*. In: *A könyves kultúra. A XIV–XVII. század. I. Válogatás az angolszász szakirodalomból*. Szerk. MONOK István. I. köt. Szeged, 1992. 17–20.

¹⁶ Denifle 291–297. – *Malagola* 5–44, 47–172. – BÉKEFI Remig: *A bolognai egyetem XIV. és XV. századi statutumai*. Értekezések a történeti tudományok köréből. XIX. köt. 7. szám. Bp. 1901. 4–24.

¹⁷ Denifle 279. – *Malagola* 20–21, 28–30.

¹⁸ Denifle 298. – *Malagola* 32.

¹⁹ POMARO, Gabriella: *Manoscritti peciati di diritto canonico nelle biblioteche fiorentine*. Studi medievali. Ser. 3. 22 (1981). 422. 6. sz. jegyzet.

ti példányok mindenben egyeztek az eredetivel.²⁰ S. Zamponi a jogi kéziratok exemplarjainak vizsgálatai során foglalkozott a bolognai statutum taxatiójában megjelölt quaternus másolási egységgel is. Szerinte a quaternus az exemplar szövegének felosztásában dupla pecia számot jelöl. Így a bolognai statutumban előírt Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat XVIII et dimid. quaterni másolási egységet tartalmazó exemplarja teljesen megfelel a 37 peciára osztott exemplarnak. Ő a firenzei kódexen kívül még egy 37 peciára osztott Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat példányt ismer.²¹

A quaternus eredete S. Zamponi szerint az lehet, hogy a stationarius questionum számára a statutum előírta, hogy a peciariusok által előzőleg már két példányban lemásoltatott egyetemi disputatio kérdéseket „in quaterno” formában jegyzővel irassák le és helyezték el az egyetem levéltárában. Így a disputatio kérdéseinek eleve két, különböző másolási egységben megadott exemplarja volt.²² Ennek alapján látja tarthatatlannak Destrez egy exemplar azonos pecia-szám elméletét.²³

A stationariusoknak, akik úgy működtek, mint a modern kiadók, az volt az érdekük, hogy minél jobb szövegekkel rendelkezzenek. Ehhez pedig a javítások nyomán újabb és több exemplarra volt szükségük.²⁴ Az exemplarról a 15. században azonban már az egyetemek hatáskörén kívül is készültek másolatok. G. Fink-Errera szerint talán a papír széleskörű elterjedése, valamint a librariusok helyzetének megváltozása hozta magával, hogy klerikus másolók is foglalkozhattak egyetemi kéziratok másolásával.²⁵

Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében a f. 116v–117r-n lévő miniaturákat Niccolò da Bologna fiatalkori munkájának tartja a művészettörténeti kutatás. A kódex f. 1r-n lévő illusztráció valamint a díszes kezdőbetűk Niccolò da Bologna műhelyében készültek.²⁶ A kódex f. 1r–115v része Johannes Andreae

²⁰ Zamponi 128.

²¹ Uo. 132. 29. sz. jegyzet: *Bibliotheca Medicea Laurenziana Fies*: 121, Pistoia, Archivio Capitolare ms. C 129.

²² Zamponi 130. – Több exemplarból álló exemplar-törzset tételez fel Fink-Errera 197–208.

²³ Zamponi 129–130. – A quaternus problémáról és a változó pecia terjedeletről l. még Fink-Errera 211–216.

²⁴ Fink-Errera 220.

²⁵ Uo. 221–222. 71. sz. jegyzet. – Egyetemi könyvmásolatok (stationarii) hiányában bérmasolók (laici) másoltak Perugiában a 15. században. Köztük is ismert és gyakorolt másolási módszer volt a pecia-rendszer. A másolást vállalók német klerikus studensek voltak, akik később testületbe is tömörültek. Vö. Olga MARINELLI-MARACCI: *Codici e copisti a Perugia nel secolo XV*. In: *Xenia medii aevi historiam illustrantia oblata Thomae Kaeppli*. O. P. Ed. Raymundus CREYTENS O. P. – Pius KÜNZLE O. P. Tom. II. Roma, 1978. 551–556. Storia e letteratura 142.

²⁶ BERKOVITS Ilona: *Magyar kódexek a XI–XVI. században*. Bp. 1965. 28, 30. – *Kódexek* 107. – Niccolò da Bologna által illusztrált pecia-jeles kánonjogi kódexet a nyomtatott szakirodalomból eddig egyet ismerünk: *Bibliotheca Vaticana Vat. lat. 1456*. Johannes ANDREAE *Novella in Decretales* c. műve. A kódex lapszéli jegyzeteket, másoló javításokat is tartalmaz. A f. 1r-n pedig az „1420 die XV iunii Nicolaus

Glossa ordinaria in librum sextum c. műve, amelyben pecia-számokat, correctum és questio megjelöléseket találunk. A szöveg két kéztől származó lapszéli jegyzetekkel van ellátva a 14–15. század fordulójáról. A kódexben található másik mű, Johannes Andreae *Lectura in arborem affinitatis* című munkája (f. 116r–117v.) nem tartalmaz pecia-jeleket, csak lapszéli kiegészítéseket. Mindkét mű írása littera bononiensis az 1350–1360-as évekből. A kézirat bolognai eredetét a fentiekén kívül az is bizonyítja, hogy a pecia-számok jelölése szerint: „hic f[i]n[is] XXXVII p.” (f. 115r) a bolognai statutum XVIII et dimid. quaterni terjedelemben meghatározott hiteles szöveget tartalmaz. Ennek alapján a 37 pecia-jelet tartalmazó Johannes Andreae *Liber sextus* magyarázat kéziratok újabb példánya vált ismertté.²⁷

A kódexben a fentiekén kívül utalást találunk a jogi kódexek pecia módszerrel történő másolására a 15. századból is. A f. 118v alján halvány kurzív írással a következő bejegyzés olvasható: „p. d. pet[rus] de panormo de scicilia [sic!] pro pe[cia] ope[r]is Sexti ad st[at]ionarium h[abe]t xxiii 8 Iunii.” (l. az 1. sz. mellékletet). A *p. d.* rövidítés feloldása nem egyértelmű. A *p.* lehet *precium* vagy *pecia* is.²⁸ A *d.* rövidítés ettől függően *dedit* vagy *debet* értelemben oldható fel. Erre Destrez alapján következtethetünk. Ő idézi egy párizsi kézirat bejegyzését: „Magister Johannes de Gonessia debet pro hystoriis III solidos et VI denarios, de quibus solvit XVIII denarios, postea XII denarios. Perfect XII pecias. Non habet peciam modo... Et desunt quatuor pecie, nec habet modo peciam...”²⁹ Ennek alapján nem elképzelhetetlen egy olyan olvasat sem, ami arra utal, hogy az egész mű lemásolásában még hiányzik pecia, 24 van a stationariusnál: „p[ecie] d[esunt] pet[rus] de panormo de scicilia pro pe[cia] ope[r]is Sexti ad st[at]ionarium h[abe]t xxiii 8 Iunii”.³⁰

scripsi” beírás olvasható. Vö. *Catalogue I.* 257. A fenti kódexhez kapcsolódik Johannes ANDREAE *Novella in Decretales* c. művének egy másik kézírata, amit szintén Niccolò da Bologna ill. Pseudo Niccolò díszített, és ugyancsak a fenti beírás olvasható benne 1420-ból. Vat. lat. 2534. Vö. *Catalogue II.* 106–107. — A pecia-jeles bolognai egyetemi kéziratok írásáról, díszítéséről l. Destrez 46, 52, 54, 57. Pl. 24–25.

²⁷ L. a 21. sz. jegyzetet. A bolognai kéziratokban mindig a pecia végét jelölték. Vö. Destrez 13. — Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében hiányzik a XIII, XV–XVI, XXII, XXIV–XXVI, XXVIII–XXIX, XXXI–XXXII. pecia jelzése, mert a kötéskor ill. a fűzéskor a lapszélre eső jelzéseket beszorították, ill. körülvágták. Vö. *Függelék. A kódex részletes leírása.* — Itt köszönöm meg MADAS Editnek a kódex pecia-jeleinek azonosításában nyújtott segítségét. — A nyomtatott szakirodalomból még 3 olasz eredetű pecia-jeles Johannes ANDREAE *Liber sextus* magyarázat kódexről van tudomásunk. Vat. lat. 1394, Vat. lat. 1395 littera bononiensis, Vat. lat. 1396 littera textualis gothica írású. Egyiket sem díszítették Niccolò da Bologna műhelyében. Sajnos a kódexek leírásában nem közlik a pecia-számot. Vö. *Catalogue I.* 183–186.

²⁸ BATAILLON, Louis Jacques: *Comptes de Pierre de Limoges pour la copie de livres.* In: *La production du livre* 267.

²⁹ Destrez 36. L. a 2. sz. jegyzetet.

³⁰ Köszönöm PÁSZTOR Lajosnak (Roma, Archivio Segreto Vaticano), hogy olvasati javaslatomat szíves volt ellenőriztetni.

1. sz. melléklet

ÖNB Cod. 2042, f. 118v

A bejegyzésben szereplő Petrus de Barleonibus sive Perleonibus de Panormo de Sicilia 1419–1420, ill. 1422–1423-ban a natio citramontanorum rektora volt a bolognai egyetemen.³¹ Az ő számára készült tehát másolat pecia módszerrel a *Liber sextus* magyarázatból a 15. század első évtizedeiben Bolognában. Az erre utaló feljegyzés a hivatásos másolónál vagy a könyvkereskedőnél kerülhetett bele a kódexbe, mintegy üzleti emlékeztetőül.³² Ez utóbbira nemcsak G. Fink-Errera fentebb idézett véleményéből következtethetünk a librariusok helyzetének megváltozásáról a 15. században és a klerikus másolók szerepére való utalásából, hanem a kódex szövegében található szövegkritikai tevékenységre utaló jelzésekből is.

A kódex 116r oldalán a második columna közel fél oldalnyi üres helyére a kódex írásával közel egykori kéz bejegyzése olvasható. Ezt egy későbbi kéz a *vacat* szóval törölte, úgy, hogy a bejegyzés szövegének kezdetéhez a *va-* vége után pedig a *-cat* szótagot illesztette. A törlés fent leírt módjával a kódex szövegében több helyen találkozunk.³³ (1. a 2. sz. mellékletet). A bejegyzés szövegére a későbbiekben térünk vissza. A kódexet az egyetemi előadásokhoz kapcsolódó kiegészítő jegyzetekkel szinte oldalanként ellátta két: 14–15. századi kéz. Ezek egyike mint korrektor eszközölhette a törléseket, de lehetett az a kódex tulajdonosa is, a másik bejegyzővel együtt. Ha tulajdonosai voltak a kódexnek, tőlük kerülhetett a kézirat könyvkereskedőhöz vagy bérmásolóhoz.

Mivel a Petrus de Barleonibusra utaló lapalji bejegyzés alapján feltételezhető, hogy a kódex a 15. század elején még Bolognában volt, Magyarországra legkorábban az 1420-as évek közepétől kerülhetett. Ezt támasztja alá a kódex kötésének a vizsgálata is. A fatáblás sima fehér bőrkötés gerincerősítéséhez egy 15. századi közjegyzői oklevél csfkjait használták. Ezek a veszprémi egyházmegyéhez tartozó helységnevek olvashatók. Erre alapozta a művészettörténész Berkovits Ilona azt a feltételezését, hogy a Veszprém megyei [!] Uzsárol származó, az 1340-es években Bolognában tanuló Uzsai János lehetett a kódex

³¹ MALAGOLA, Carlo: *Monografie storiche sullo studio Bolognese*. Bologna, 1888. 152–153.

³² A kódex szövegéről való másolásra utaló jelnek látjuk az egyes ívfüzetek jobb alsó sarkában a piros és fekete tintával írt egymástól független ívfüzet számozásokat. 14. századi kódexről, különösen jogi kódex esetében, előfordul 15. században készített másolat. Vö. Vat. lat. 1456. f. 1r. „1420 die XV iunii Nicolaus scripsi” – *Catalogue I*. 257.

³³ Többek között f. 49r, 113r. Vö. *Destrez* 38.

Quia lecturam ab
 nis diuisis olim i
 totum modum
 tenenti by. i. c. c. c. c.
 yspanus post illa
 lecturam ipius ab
 nis nouum mod
 assumens p. f. a. s. m. e. n. c. a. s. r. l. a. s.
 ipius intellem. ap. ure. fuit. n. s. i. c.
 q. p. p. multa u. r. o. m. e. n. t. i. a. r. u. m. q. u. i.
 suum obscantatem. Aliquibus
 notum ignotum. Aliis ignotis
 ignotus reddunt. A. t. e. r. e. n. s. i. g.
 ego. lo. m. m. i. r. e. c. c. o. r. u. m. t. e. c. c. o. r. e.
 m. u. n. u. s. q. n. d. o. i. g. n. a. s. m. u. c. i. t.
 onem. u. b. o. r. s. e. c. c. o. f. u. i. s. e. u. t. b. i. n. a.
 b. o. m. a. m. o. s. i. n. g. u. i. m. i. t. a. t. u. s. r. a. f. f. i. n. i.
 tatis ignotam nota q. b. i. n. i. b. n. o.
 tam q. c. o. c. u. l. o. r. u. m. i. n. s. p. e. c. t. e. n. o. n. i.
 s. i. m. f. i. e. r. e. t. i. n. a. q. u. o. r. u. m. s. c. r. i. p. t. a.
 r. e. u. o. l. u. t. p. r. o. u. t. e. c. c. p. o. n. e. c. o. r. i. c. o.
 p. l. a. m. p. r. a. m. o. q. u. e. n. s. r. o. u. t. r. a.
 u. b. o. r. e. m. r. o. q. u. o. f. u. i. t. i. n. u. e. n. t. i. o.
 u. b. o. r. i. s. f. o. a. n. s. i. t. a. n. t. e. n. u. c. i. a. t. e. r. o.
 r. o. q. u. o. i. n. u. o. l. u. m. i. n. e. t. e. c. c. a. l. i. u.
 r. e. p. e. t. a. u. r. q. o. l. u. m. f. u. i. t. i. n. t. e. c. c. a. s. p. e.
 q. o. n. u. s. e. c. c. i. p. u. s. t. e. i. s. p. a. u. t. s. o. l. o.
 p. r. o. b. a. t. i. o. e. n. i. m. r. o. c. u. l. u. m. a. l. i. a. m.
 u. i. n. a. t. i. n. s. i. t. e. g. r. a. d. e. a. g. n. a. n. o. i. c.
 t. e. r. y. q. u. i. n. e. c. a. l. i. q. u. a. r. e. c. o. n. f. i. o. n. e.
 f. a. q. u. e. d. a. m. m. e. d. i. a. s. p. a. p. i. u. n. t. u. r.
 q. u. a. m. e. l. e. c. t. a. n. o. n. e. t. e. c. o. n. a. p. l. i. c.
 s. u. s. f. i. b. i. n. e. c. q. a. g. r. o. r. u. m. m. e. s. i. o.
 s. u. b. i. a. t. u. r. o. c. u. l. i. s. t. r. i. q. u. i. n. t. e. c. c. p.
 s. c. r. i. p. t. q. u. i. a. i. n. d. i. c. a. n. t. e. e. s. i. r. e. q. u.
 l. u. y. u. c. i. m. s. i. n. s. p. e. c. t. o. a. n. m. u. s. i. e. r.
 s. i. r. p. g. a. n. e. s. f. r. e. c. t. a. m. s. p. l. l. i. m. p. n.

locorum puritate machigati
 o. an. mult. sit. uirgo. cepha. pro
 posuisti. an. a. r. e. t. e. f. i. g. l. s. i. n. u. a. t.
 u. l. a. t. i. m. p. e. o. u. t. e. r. e. d. n. s. i. n. u.
 n. e. a. n. s. i. t. a. m. o. r. e. c. c. i. m. a. t. i. o. s. t. e. c. f. i.
 l. q. s. i. t. p. a. p. a. l. e. s. a. n. s. i. n. t. u. c. u. l. f. i. e. o.
 c. m. m. u. n. e. f. i. l. i. s. A. d. s. m. d. i. e. q. u. o. d.
 e. a. u. t. e. n. t. i. c. a. q. u. o. p. e. c. c. a. n. y. s. t. o. r. n.
 r. a. l. e. c. c. o. c. q. u. e. l. y. q. u. i. t. A. d. r.
 c. u. m. d. i. e. q. u. i. a. i. n. t. e. c. c. i. s. t. e. c. o.
 s. a. n. r. a. f. t. r. a. c. t. a. t. i. s. u. t. i. l. e. f. u. i. t. r.
 a. b. o. r. e. m. p. o. n. e. r. e. q. u. i. a. i. n. t. e. c. c. i.
 t. a. l. i. b. e. t. e. c. e. m. t. r. a. c. t. a. t. i. o. s. m. l. o. c.
 u. o. l. u. m. i. n. e. u. a. l. e. f. u. i. t. r. e. p. e. t. e. c. o.
 m. a. t. i. m. e. q. u. i. a. n. o. m. i. n. i. u. e. n. t. i.
 d. u. b. u. m. i. d. s. i. n. e. c. c. u. a. l. r. o. u. m. u.
 s. i. a. s. q. s. a. m. o. s. i. m. q. u. i. a. r. e. p. e. t. a.
 l. e. c. t. a. p. r. o. b. i. t. e. t. e. c. e. m. i. n. s. t. o. r. u.
 l. a. n. a. i. t. e. m. e. c. c. o. q. u. i. a. n. i. q. u. i.
 c. a. n. o. n. e. s. a. r. e. a. m. a. t. i. a. m. u. s. t. a. m.
 m. u. l. t. a. m. e. t. a. n. t. c. o. n. e. c. t. a. r. n. e. c. p.
 d. i. e. n. s. f. u. i. t. s. m. s. t. a. t. u. m. n. o. u. o. u.
 u. n. u. m. a. n. t. i. q. u. a. m. a. b. o. r. e. m. t.
 a. t. e. e.

Lamentum beuuum datorum
 suum commentum prouin
 alium uetorumum truilinum
 nullam diuironum meuz
 quim quentium uirginis in
 paribus transiluanis ppositum
 hantiluanum domulicam
 nobulissimum. q. e. ppositum s
 gomensum duscium. r. l. o. n. e.
 stem uinum q. prouidum. t. e.
 domino archiepo sngonuen
 se nichil dico quia non habo
 t. e. c. o. r. e. m. d. i. c. e. a. l. i. q. u. o. d. b. o. n. u.

tulajdonosa. A teljes félreértést fokozta, hogy Uzsait később önkényesen azonosították János veszprémi püspökkel.³⁴ Az oklevélcsíkon kívül a bekötéskor két fólióból álló pergamenívet is kötöttek a kódex elé, amelyre a *Liber sextus* rubricáinak jegyzékét másolták. A pergamenlap azonban már ekkor nem volt teljesen üres, mert a rubricajegyzék fölött még két hosszabb szövegű 14. századi bejegyzés is található. (1. a 3. sz. mellékletet).

A 14. századi bejegyzések közül először I. (Nagy) Lajos király (1342 – 1382) supplicatiójával foglalkozunk.³⁵ A király a pápához intézett kérvényében megbízottja útján utólagos felmentést kér István, a görögök és szerbek császárának fia számára a magyar király egy katolikus hűbérese lányával kötött házasságához. A szerb király fiának magyarországi érdekeltségű házasságkötésére nyomtatott forrásokban nem találunk utalást. III. Dusán István szerb uralkodó 1346-ban koronáztatta magát a görögök császárává, szerb királyi címét pedig fiára ruházta.³⁶ A supplicatióban ezek a címek olvashatók, a házasságkötést pedig, mint egy magyar – szerb háborús időszak lezárására adott biztosítékot indokolja. Az utólagos házasságkötési engedély, ill. a felmentés-kérés ezért csak 1346 után íródhatott. Nagy Lajos király balkáni politikájának és hadjáratainak egyik epizódja lehetett, hogy az 1346 – 1347-ben létrejött magyar – szerb békekötés egy ilyen politikai házasságkötésen is alapult.³⁷ A supplicatio szövegéből arra következtethetünk, hogy a király követe útján csak szóbelileg terjesztette elő kérését a pápai udvarban.³⁸ Ezekre a kényes diplomáciai feladatokra a *capella regia* magas jogi képzettséggel rendelkező tagjait vette igénybe a király, elsősorban a *comes capellae regiae* látott el ilyen feladatokat.³⁹ A bolognai, padovai egyetemet végzett, kánonjogi fokozatokkal is rendelkező királyi káplánok diplomáciai tevékenysége eddig csak a nyomtatásban megjelent vatikáni forráskiadványokból ismertes. Ez a supplicatio a *capella regia* ilyen típusú te-

³⁴ *Kódexek* 108. – A katalóguscikk írója, Otto MAZAL felismerte, hogy a kötésre felhasznált oklevélcsíkok egy 15. századi oklevél darabjai, ennek ellenére átvette BERKOVITS Ilona véleményét. – A veszprémi püspök ekkor Garai János *comes capellae*, a királyné kancellárja. Vö. *Bónis* 33.

³⁵ Itt köszönöm BORSA Ivánnak a supplicatio olvasati problémáiban nyújtott lényeges segítségét, valamint a kódex feldolgozásának figyelemmel kísérését.

³⁶ HÓMAN Bálint – SZEKŰ Gyula: *Magyar történet. II.* Bp. 1936. 160.

³⁷ Köszönöm ENGEL Pál szóbeli véleményét a supplicatio valószínűsíthető történelmi háttéréről. Vö. HÓMAN Bálint – SZEKŰ Gyula: *i. m.* 209–210.

³⁸ 1346. jún. 29-én VI. Kelemen pápa Nagy Lajos királynak küldött levelében a követéről és az előterjesztett kérésről a következőket írja: „Venientem pridem ad nostram presentiam dilectum filium Iohannem Prepositum ecclesie sancti Iohannis de Castro Quinqueecclesiensi, *licentiatum in iure canonico, Secretarium et consiliarium tuum*, et litteras Regias per ipsum nostro apostolatui presentatas... et que ipse nobis sub eadem credentia prudenter et eleganter nobis curavit exponere, dicteque littere continebant, placibiliter et plene audivimus et intelleximus diligenter: ...respondimus, sicut ipse tue Regali Celsitudini referre plenius poterit *viva voce*. (THEINER, Agustinus: *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. Tom. I. N. MLXXXI. 714.) A követ-küldés és a levél tárgyáról a pápai levél nem tesz említést.

³⁹ *Bónis* 32, 34, 36.

vékenységének jelenleg ismertté vált egyetlen hazai emléke. Ezen kívül eddig ismeretlen adatot szolgáltat a középkori szerb – vatikáni – magyar kapcsolatokhoz is.⁴⁰

A királyi kápolna tagjai a diplomáciai feladatokon kívül részt vettek a hazai jogszolgáltatásban is. A capella regia 1374-ig hiteleshelyként is működött, továbbá liturgikus feladatokat is ellátott.⁴¹ A királyi káplánok közül egyeseket terhelhetett a prédikáció tartás kötelezettsége is. A kódexhez kötött pergamenlapon a supplicatio fölötti két sorban összefoglalás olvasható a bibliamagyarázat egyik középkori módszeréről. A szentírásmagyarázat nemcsak a teológia egyik szakterülete volt. A mindennapos lelkipásztori gyakorlatban a prédikáció alapja, így az ars predicandi nélkülözhetetlen része. A kódexben kötött pergamenlapon a szentírásmagyarázat hármass felosztású módszere olvasható: „Nota quod triplex est sensus seu intellectus in data scriptura: videlicet allegoricus, tropologicus et anagogicus.” Majd a magyarázati módok jellemzőit ismertette a bejegyző. A hármass felosztású írásértelmezés a patrisztikus hagyományra megy vissza, a skolasztika előtti időszak módszere. A 13. században triplex sensus spiritualis kifejezésként Bonaventuránál található meg, és ferences iskolázottságra enged következtetni.⁴² Elterjedését az egyetemeken taglalt Forma predicandi is elősegítette, és az egyetemjárásokkal vált széleskörűvé.⁴³ A 14. század első felétől már a skolasztikus hagyományra épülő négyes felosztású írásértelmezés a használatosabb.⁴⁴ Az ismertetett bejegyzés tehát tartalmilag egy korábbi értelmezéshez kapcsolódik. A latin nyelvű bibliamagyarázat az egyetemet járt egyháziak ismeretanyagába tartozott bele.⁴⁵ Így a királyi kápolna tagjai is alkalmazhatták magas rangú hallgatóiknak tartott szentbeszédekben, de egyéb, élőszóval való kifejtést igénylő diplomáciai feladataik megoldásához is.

A capella regia önálló tevékenységei fokozatosan megszűntek. Önálló intézményként való létezéséről 1430-ig van tudomásunk. Ekkor a királyi curia központi panaszfelvevő helyeként (audientia) működött.⁴⁶ Ebben az időszak-

⁴⁰ KÖRMENDY Kinga: *Nagy Lajos ismeretlen supplicatiója az ÖNB Cod. 2042. jelzetű kódexében*. Adalék az Anjou-kori capella regia gyakorlatához. (Előadás.) Emlékkülés Hajnal István születésének 100. évfordulója tiszteletére. Velem, 1992. szept. 10–12. = Vas megyei Levéltár Közleményei. (Megjelenés alatt)

⁴¹ *Bónis* 32, 43.

⁴² *Lexikon des Mittelalters*. Bd. II. Bibel. Geschichte der Auslegung. 51–58. Sp. Különösen 52–55 Sp. – LUBAC, Henri: *Exegèse médiévale*. Tom. II. Première partie. Paris, 1959. 421–422. – Uő: *Der geistige Sinn der Schrift*. Einsiedeln, 1952. 14–20. Christ heute 2. Reihe 50.

⁴³ CHARLAND, Th. M. O. P.: *Artes praedicandi. Contribution a l'histoire de la rhétorique au moyen age*. Paris–Ottawa, 1936. 110. Publications de l'Institut d'études médiévales d'Ottawa. VII.

⁴⁴ *Lexikon des Mittelalters* i. h. 55. Sp.

⁴⁵ L. a 43. sz. jegyzetel.

⁴⁶ *Bónis* 94. – *Handbuch* 450–452.

ban kerülhetett az a 15. századi közjegyzői oklevél a capella regiába, amelynek csíkjai gerincerősítésként szolgáltak a bolognai kánonjogi kódex bekötéséhez.

A kánonjog ismerete a központi államigazgatásban a 15. században is nélkülözhetetlen volt. Ezért nem a véletlennek tulajdonítjuk, hogy a bekötéskor a pápához intézett házasságjoghoz kapcsolódó királyi supplikatíót megőrző pergamenlapot illesztették a kódex elejére. Hiszen a kódexben külön mű foglalkozik a házasságjoghoz kapcsolódó rokonsági fokozatok tárgyalásával. A pergamenlap a rajta lévő supplicatioval és a ráírt, a kódexhez a bekötéskor készített rubricajegyzékkel együtt a jogszolgáltatás segédeszözéül, formularium kiegészítőként szolgált a használók számára. A pergamenlap 14. századi és 15. századi őrzési helye az oklevéllel együtt az egykori capella regia volt. A bolognai kánonjogi kódex 15. századi magyarországi használatának és bekötésének helye így csak a királyi kancelláriába beolvadt egykori capella regia lehetett. A kódex további használatának során jogi megjegyzések kerültek a hátsó kötéstábla belső oldalára is. A fatáblán három kéztől származó bejegyzések találhatók. A hátsó kötéstáblán kívül a felső harmadban a XXXVIII. számjegy a kötéssel egykorúnak látszik, a felette lévő írás viszont már olvashatatlan.

A fentiek alapján elfogadhatatlannak tartjuk, hogy a kódexet továbbra is az 1345-től haláláig, 1351-ig Egerben tevékenykedő Uzsai János személyéhez kapcsoljuk.⁴⁷ Nem azonosítható a kódex 116r oldalán a második columna utolsó harmadába írt, és már említett bejegyzés leírója sem. A nehezen értelmezhető, a kódex írását kínosan utánzó betűtípussal írt szöveg egy jövedelemelosztással hozható kapcsolatba. Név szerint említi Domonkos erdélyi prépostot, név nélkül az esztergomi prépostot és érseket.⁴⁸ A Balog nembeli Szécsi Domonkos 1330–1356 között volt erdélyi prépost. Javadalmával kapcsolatban több vitás ügye volt a pápai curiában.⁴⁹ A bejegyzés, vagy annak mintaszövege csak az 1356 előtti időszakra érvényes. Alkalmi jellegét elsősorban a hibásan másolt (a betűtévesztés miatt értelmezhetetlen latin szöveg) sugallja. Egyedül az esztergomi érsekről írottak értelmezhetőek: „nichil dico quia non habeo decorationem dicere aliquod bonum.” (1. a 2. sz. mellékletet). A beíró személyével kapcsolatban csak feltevéseink lehetnek. Bolognában tanuló, a littera textuális írásában járatlan magyar diák? A beíró személyében esetleg a kódex első,

⁴⁷ Vö. BÓNIS György: *Uzsai János Ars notariája* = Filológiai Közlöny 7/1961/229–260.

⁴⁸ A capella regia egyetemet végzett tagjaiból valóságos jogász kör alakult ki, amelynek szellemi vezéralakja Vásári Miklós esztergomi prépost, majd esztergomi érsek (1350–1358) volt. Mivel a bejegyzés valószínűsíthető időpontjában ő volt az esztergomi érsek, az elmarasztaló szavak órá vonatkozathatók. Vö. Bónis 34, KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. 45. A bejegyzésben említett esztergomi prépost De Judicis Vilmos (Guillaume de la Jugée), VI. Kelemen pápa unokaöccse, számos magyarországi javadalom birtokosa az esztergomi prépostság (1352–1373) mellett. Vö. KOLLÁNYI Ferenc: *Esztergomi kanonokok 1100–1900*. Esztergom, 1900. 56–57. és Bónis 35.

⁴⁹ BEKE Antal: *Az erdélyi egyházmegye képe a XIV. század elején*. (Az 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékek világánál.) = Magyar Sion 8/1894/449–450.

a 14. század közepe utáni possessorát is sejthetnénk, hiszen van adatunk arra, hogy egyes Bolognában tanuló magyar diákoknak adósságaik fejében meg kellett válniuk könyveiktől.⁵⁰ A kódex így kerülhetett hitelező diáktárshoz, de inkább könyvkereskedőhöz.⁵¹ A kódex díszes kivitele mindenképpen jelentős anyagiakkal rendelkező megrendelőt, ill. első tulajdonost indokol. Arra is van példa, hogy a Bolognában elkészült kódexek sohasem kerültek haza Magyarországra a megrendelőhöz. Vásári Miklós esztergomi prépost 1343-ban Bolognában készített két kódexét ma a padovai káptalani könyvtár őrzi.⁵²

A tanulmányunkban ismertetett adatok és következtetések alapján a kódex a bejegyzésekkel és törlésekkel együtt, kötetlen állapotban véglegesen a 15. század 30-as éveitől kerülhetett Magyarországra. Ezután kötötték be és volt használatban Budán, az államigazgatás központjában.

Az ÖNB Cod. 2042. jelzetű 14. századi kánonjogi kódexét eddig csak mint a középkori magyarországi kánonjogi műveltség és a bolognai könyvfestészet egyik Magyarországon található emlékét tartották számon. Mostantól a Niccolò da Bologna által illusztrált pecia-jeleket tartalmazó kódex a 14–15. századi bolognai egyetemi könyvkultúra és könyvkereskedelem ismert példányainak számát is gyarapítja. Újabb bizonyítékul szolgál a bolognai jogoktatás középeurópai kisugárzásához.⁵³

Függelék A kódex részletes leírása

Wien, ÖNB Cod. 2042.

Bonifacius, VIII.: Liber sextus decretalium cum apparatu Johannis Andreae. Johannes Andreae: Lectura in arborem affinitatis.

Bologna, Italia. s. XIV/med. II+118 f. quaterniones.

Membr. ff. I–II. 445×275 mm. ff. 1–118. 440×275 mm.

Teg. Hungaria. s. XV/med.

Scriptura: littera bononiensis s. XIV/med.

Illustratio: Niccolò di Giacomo da Bologna (f. 116r–v, 117r). – Illuminatores bononienses (f. 1r, et litterae initiales cum figuris passim).

⁵⁰ VERESS Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864.* Bp. 1941. 22.

⁵¹ A bolognai stationariusok, librariusok az iskolák közelében telepedtek le. Vö. FRATI, Lodovico: *Gli stationarii bolognesi nel Medio Evo.* Archivio Storico Italiano. V. ser. Tom XLV. 1910. 380–390.

⁵² Padova, Bibliotheca Capitolare A 24, A 25. Vö. GEREVICH Lászlóné: *Vásári Miklós két kódexe* = *Művészettörténeti Értesítő* 6(1957). 133–137. – Vásári Miklós személyére és tanultságára I. *Bónis* 34.

⁵³ Destrez nem ismerte a Bécsben lévő kódexet, mert nem volt módja Ausztria, Csehszlovákia és Magyarország könyvtáraiban kutatni. Vö. *Destrez* 19. – *Az osztrák szakirodalom elsősorban a Decretum Gratiani kéziratokat tekintette át.* (EHEIM, Fritz: *Die Handschriften des Decretum Gratiani in Österreich.* *Studia Gratiana* 7/1959/125–173). A kánonjogi kéziratokkal csak a 14. század elejéig foglalkoztak. (STELZER, Winfried: *Gelehrtes Recht in Österreich von Anfängen bis zum frühen 14. Jahrhundert.* *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.* Ergänzungsband 26. 1982). L. még a 26–27. sz. jegyzeteket.

Additiones: s. XIV/2. (f. 1r, 38v, 39r, 47v, 51v, 55v). s. XV/1. (ff. 1–118r–v. passim.)

Provenientia: Bologna

Possessor: Buda, cancellaria regia, Hungaria. (cf. f. 1r). – Wülpacher 1548. (cf. f. 118v). – Wien, Hofbibliothek, 1576. (cf. in interiore parte tegumenti posterioris signaturam Bibliothecae Palatinae Vindobonensis ante annum 1576.)

Lit.: Berkovits Ilona: Magyar kódexek a XI–XVI. században. Bp. 1965. 28, 30. – Kódexek 107–108.

f. 1r. „Nota quod triplex est sensus seu intellectus in data scriptura...” – Supplicatio Ludovici regis Hungariae 1346–47. – Registrum rubricarum Libri sexti decretalium.

ff. Iv–IIV. vacua

ff. 1r–115v. Bonifacius VIII. Liber sextus decretalium

ff. 1r–115v. Johannes Andreae: Apparatus in Librum sextum

ff. 1r–115v. Additiones ad Apparatum. (Archidiaconus f. 38v, 39v, 40v, 41r–v, 42r, 44r, 47v, 51r, 55v, 57r–v, 58r–v, 59v, 60v, 63v, 64v, 67r, 70r, 91r–v, 94r, 96v, 99r, 101v. Bonifacius f. 24v, 63v. Clemens VII. 5v, 81v. Guillelmus f. 37r, 39v. Innocentius IV. f. 36r–v. Johannes Andreae f. 56r–v, 57r, 58r, 60r–v, 61r, 63r–v, 67v, 68r, 69v, 70r, 71v, 72r, 76r, 83v, 97r, 101r, 102v. Johannes Monachus f. 23v, 24v, 32r, 33v, 35v, 36r–v, 37r–v, 38r–v, 39r–v, 40r–v, 41r–v, 42v, 43r, 47v, 55v, 56r, 60v. Ostiensis f. 38v, 39r, 47v, 51v, 55v.)

ff. 116r–117v. Johannes Andreae: Lectura in arborem affinitatis

f. 118r. vacuum

f. 118v. „1548 Herr dem Will geschech Wülpacher.” – „p. d. pet[rus] de panormo de scicilia pro pe[cia] ope[r]is Sexti ad st[ationarium] h[abe]t xxiii] 8 Junii.”

Peciarum I–XII, XIV, XVII–XXI, XXIII, XXVII, XXX, XXXIII–XXXVII. notae: f. 3r in margine: „hic f[i]n[is] p. p[ri]ma.” f. 6r in margine: „hic f[i]n[is] II p.” item ff. 9r, 12r, 15r, 17v, 20v, 23v, 26v, 30r, 33r, 36r, 42r, 51r, 55r, 58r, 61r, 64v, 72r, 87v, 99r, 102v, 107v, 112v, 114v, 115r.

Correctorum notae: f. 33r in margine: „cor”, f. 38r in margine: „cor [finis] III”, f. 115r in margine: „cor [finis] XV”

Questionum notae: f. 24v in margine: „q̄o”, item ff. 55v, 58v, 91r, 101r, 102r, 104v, 108r–v, 109r.

Rövidítések

Bónis = BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Bp. 1971.

Denifle = DENIFLE, Heinrich: *Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317–1347 und deren Verhältniss zu jenen Paduas, Perugias, Florenz*. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. Bd. 3. Berlin, 1887. 196–397.

Destrez = DESTREZ, Jean: *La Pecia dans les manuscrits universitaires du XIIIe et du XIVe siècle*. Paris, 1935.

Catalogue I. = *A Catalogue of Canon and Roman Law Manuscripts in the Vatican Library*. Compiled at the Institute of Medieval Canon Law under the direction of Stephan KUTTNER with aid of the Deutsches Historisches Institut Rom under the direction of Reinhard ELZE. Vol. I. Codices Vaticani latini 541–2299. Città del Vaticano, 1986. (Studi e testi 322.)

Catalogue II. = *A Catalogue of Canon and Roman Law Manuscripts in the Vatican Library*. Compiled at the Institute of Medieval Canon Law under the direction of Stephan KUTTNER with aid of the Deutsches Historische Institut Rom under the direction of Reinhard ELZE. Vol. II. Codices Vaticani latini 2300–2746. Città del Vaticano, 1987. (Studi e testi 328.)

Fink-Errera = FINK-ERRERA, Guy: *Une institution du monde médiéval: la „pecia” = Revue Philosophique de Louvain 60/1962/ 184–243.*

Handbuch = *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Bd. I. Mittelalter. (1100–1500). Hrsg. von Helmut COING. München, 1973.

Kódexek = *Kódexek a középkori Magyarországon*. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. 1985. nov. 12.–1986. febr. 28. Bp. 1985.

La production du livre = *La production du livre universitaire au moyen age*. Exemplar et pecia. Acte du symposium tenu au Collegio San Bonaventura de Grottaferrata en mai 1983. Text réunis par Louis J. BATAILLON, Bertrand G. GUYOT, Richard H. ROUSE. Paris, 1988.

Malagola = MALAGOLA, Carlo: *Statuti della Università e dei collegi dello Studio bolognese*. Bologna, 1888.

Rouse = ROUSE, Richard H. – ROUSE, Mary A.: *The Book trade at the University of Paris ca. 1250 – ca. 1350*. In: *La production du livre*. 41–113.

Schooner = SCHOONER, Hugues: *La production du livre per la pecia*. In: *La production du livre 17–37*.

Zamponi = ZAMPONI, Stefano: *Exemplaria, manoscritti con indicazioni de pecia e liste di tassazione di opere giuridiche*. In: *La production du livre 125–132*.

KÖRMENDY, KINGA

**Ein Kodex mit ungarischer Bezug aus der Buchkultur der Universität Bologna
im 14.–15. Jahrhundert**

Die Abhandlung enthält neue Forschungsergebnisse über Cod. 2042. der Österreichischen Nationalbibliothek, aus dem 14. Jahrhundert, der zwei Werke des Johannes Andreae (*Glossa ordinaria in Librum sextum, Lectura in arborem affinitatis*) enthält. Bisher beschäftigte man sich mit dem Kodex nur von kunsthistorischem Gesichtspunkt aus und man hat falsche Folgerungen bezüglich seines Besitzers und seines Benutzers gezogen. Die Verfasserin erweiterte die Forschungsgesichtspunkte mit ihren kodiologischen Untersuchungen und stellte fest, daß der Kodex samt den Einschriften und Löschungen seit den 30-er Jahren des 15. Jahrhunderts in Ungarn geraten konnte, wo er eingebunden und zu Buda benutzt wurde. Die Feststellungen der Abhandlung, beweisen, daß der von Niccolo da Bologna illuminierte und pecia-Vermerke aufweisende Kodex ein bislang unregistriertes Denkmal der Bologneser Buchkultur an der Universität aus dem 14.–15. Jahrhundert vertritt. Aufgrund einer Eintragung auf Blatt 118v kann bewiesen werden, daß eine Kopie des *Liber sextus* mit pecia-Technik in Bologna noch in den 1420er Jahren hergestellt wurde. Die Handschrift kam dann, etwa ein Jahrzehnt später nach Ungarn. In Buda konnte sie nur in der königlichen Kanzlei eingebunden worden, da das Pergamentvorsatzblatt mit der Supplikation Ludwigs I., Königs von Ungarn (1342–1382) an den Papst um 1346, in welcher der König um Dispensation für die ungarische Heiratsabsicht des serbischen Königssohnes bittet, nur hier zum Handschriftencorpus hinzugefügt werden konnte. Diese Supplikation ist zudem eine bislang unbekannte Quelle für die ungarisch-serbischen Beziehungen zum Vatikan.